

AJASTA KAMPPAILIJAT–
Osittainen hoitovapaa alle kouluikäisten lasten perheissä

Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Yhteiskuntapolitiikka
Heini Lekander
pro gradu -tutkielma
syksy 2014

TIIVISTELMÄ

AJASTA KAMPPAILIJAT - osittainen hoitovapaa alle kouluikäisten lasten perheissä.

Heini Lekander

Yhteiskuntapolitiikka

Pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Teppo Kröger

Sivumäärä: 53

syksy 2014

Tämän pro gradu-tutkielman aiheena on osittainen hoitovapaa alle kouluikäisten lasten perheissä. Aineistona on kahdeksan äidin tai isän haastattelu. Tutkimuskysymyksenä on, mitkä tekijät edistävät ja mitkä estävät osittaiselle hoitovapaalle hakeutumista silloin, kun perheessä on alle kouluikäisiä lapsia ja perheen molemmat vanhemmat ovat samaan aikaan mukana työelämässä. Aineistossa kuvataan myös vanhempien kokemuksia työajan lyhentämisestä. Toisaalta aineiston kautta nousee esille myös tekijöitä, jotka vaikeuttavat työn ja lasten tarvitseman hoivan yhteensovittamista. Aineisto on kerätty puolistrukturoituina teemahaastatteluina. Tutkimuskirjallisuus on pääosin viime vuosien perhepolitiikan ja työpolitiikan tutkimuskirjallisuutta ja artikkeleja. Lisäksi lähinnä tilastojen osalta on käytetty elektronisia lähteitä. Osittaisen hoitovapaan käyttöä näyttäisi edistävän ennen kaikkea vanhempien toive antaa enemmän aikaa lapsilleen. Estävä tekijä on aineiston perusteella erityisesti vaikeus sopia työajan lyhentämiseen liittyvistä kysymyksistä työnantajan kanssa. Suurempi tarve työajan lyhentämiseen näyttäisi aineiston perusteella olevan perheillä, joilla on vähän lähiverkostoa perheen arjen tukena. **Keskeiset käsitteet:** osittainen hoitovapaa, joustava hoitoraha, lapsiperheiden etuudet, hoiva, lyhennetty työaika

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	HOIVA YHTEISKUNTAPOLIITTISENA KÄSITTEENÄ	3
2.1	Oikeus hoivaan	4
2.2	Hoiva ja uusfamilismi	6
2.3	Hoiva ja perheiden valinnat	7
3	TYÖELÄMÄN MUUTOKSESTA 2000-LUVULLA	10
3.1	Työajan ja -paikan muutokset	10
3.2	Sitova työ	12
3.3	Asiantuntijatyö	12
4	LASTENHOIDON VAIHTOEHTOJA ALLE KOULUIKÄISTEN LASTEN PERHEISSÄ	14
4.1	Perhevapaat ja niiden käytön yleisyys	16
4.2	Päivähoito vanhempien työssäkäynnin mahdollistajana	18
4.3	Vanhempien työnjaosta perheissä	19
5	TUTKIMUSMENETELMÄT	21
5.1	Tutkimuskysymykset	21
5.2	Tutkimuksen toteuttaminen	22
5.3	Aineisto ja sen analyysi	25
6	VANHEMPIEN KOKEMUKSIA OSITTAISESTA HOITOVAPAASTA	26
6.1	Sytä osittaiselle hoitovapaalle hakeutumiseen	26
6.2	Vanhempien työnjaosta suhteessa hoivaan	28
6.3	Vaikutukset perheen taloudelliseen tilanteeseen	30
6.4	Vanhemman ja lapsen yhteinen aika	31
7	OSITTAINEN HOITOVAPAA YHTEISKUNTAPOLIITTISENA KYSYMYKSENÄ	33
7.1	Työnantaja ja osittainen hoitovapaa	33
7.2	Päivähoito ja osittainen hoitovapaa	36
7.3	Perheen lähiverkoston merkitys	38
7.4	Vanhempien ajatuksia osittaisen hoitovapaan kehittämisestä	40
8	POHDINTA	45
	LÄHTEET	49

1 JOHDANTO

Osittainen hoitovapaa on lapsiperheille tarjottu lakisääteinen mahdollisuus lyhentää työaikaa silloin, kun perheen lapset ovat alle kouluikäisiä tai peruskoulun kahdella ensimmäisellä vuosiluokalla. Suomalaista sosiaalipolitiikkaa on lähtökohtaisesti rakennettu niin, että valtio ja kunnat tarjoaisivat suojaa heille, jotka eivät voi osallistua työmarkkinoille. Kuitenkin on olemassa myös etujärjestelmiä, joita on rakennettu erityisesti työikäisen keskiluokan tarpeista käsin. Osittainen hoitovapaa on tyypillinen esimerkki jälkimmäisestä sosiaalipolitiikan mallista, sillä osittaiseen hoitovapaaseen ovat oikeutettuja vain vakituksessa työsuhteessa työskentelevät tai yrittäjät. Samaan aikaan vastentahtoisen määräaikaisen työn osuus on kasvanut. Erityisen suuri osuus on työikäisten naisten kohdalla. Määräaikaista työtä tekeviä naisia oli vuonna 2012 jo 18 % eli melkein joka viides työelämässä oleva nainen. (Kela 2013).

Väestöliiton Perhebarometrissa 2010 kysyttiin perheiltä, mitä he toivovat erilaisilta perheisiin kohdistuvilta palveluilta ja etuuksilta. Eniten toivottiin työelämän joustoja siinä vaiheessa, kun perheen lapset ovat pieniä. Kyselyyn vastanneista 36,4 % piti työelämän joustoja erittäin tärkeinä ja 46,5 % jossain määrin tärkeinä. Perheiden mielestä joustavuus työelämässä ja osa-aika työn mahdollisuuksien lisääminen edistäisivät eniten perheiden hyvinvointia. (Lainiala 2010, 23).

Yhteiskuntapolitiikan tutkimuksessa perhevapaita sekä työn ja perheen yhteensovittamista on tutkittu viime vuosina erittäin paljon (mm. Närvi 2014, Repo 2012 ja Lammi-Taskula 2009). Aihe on tullut Suomessa vielä kesän 2013 jälkeen entistä ajankohtaisemmaksi, kun poliittinen ja yhteiskunnallinen keskustelu työurien pidentämisestä ja työelämän joustojen lisäämisestä on voimistunut (Eläketurvakeskus mediakatsaus 3/2014). Monen suomalaisen kohdalla elämä kulkee niin, että samaan aikaan, kun lapset ovat pieniä, myös työelämässä tulee vastaan uusia työtarjouksia tai suurempia haasteita.

Omalla kohdallani kävi niin, että samana vuonna kun perheemme kaksoset syntyivät, tulin valituksi esimiestehtävään ja valtakunnallisestikin ainutlaatuisen diakonian asiantuntijatehtävään suuressa Jyväskylän seurakunnassa. Menin töihin hoitovapaan jälkeen, kun lapset olivat 1,5-vuotiaita. Tein aluksi puoli vuotta neljä päivää töitä ja olin perjantait osittaisella hoitovapaalla. Järjestely ei kuitenkaan ollut käytännössä helppo. Tauot jäivät työssä pitämättä, eikä työtehtävien vähentämisestä ollut selkeää sopimusta

työnantajan kanssa. Lopputuloksena oli perhepäivähoitajan kautta kotiin raahautuva äiti, joka iltaisin jaksoi lähinnä maata sohvalla. Halusin gradussani selvittää, onko muillekin käynyt samoin; tavoite lyhentää työaikaa perheen hyväksi ei ehkä lopulta ole koitunut oikein kenenkään hyväksi, vaan pahimmillaan seurauksena ovat olleet entistä väsyneemmät vanhemmat ja työntekijät. Esimiehenä minua kiinnostaa myös se, mitkä rakenteelliset tekijät työelämässä voisivat paremmin tukea perheen ja työn yhteensovittamista silloin, kun työntekijällä on tarvetta antaa palkkatyötä enemmän huomiota, aikaa ja energiaa elämänsä tärkeimmille ihmisille, olivat he sitten lapsia tai vaikka ikääntyvä äiti tai isä.

Tämän tutkimuksen aineistona on kahdeksan isän tai äidin haastattelu. Tutkimus on kvalitatiivinen tutkimus ja liittyy fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen. Menetelmänä on ollut teemahaastattelu ja analyysitapana aineiston teemoittelu.

Kirjallisuuskatsauksessa tarkastelen hoivan käsitettä ja niitä määrittelyjä, joita hoivalle on yhteiskuntapolitiikassa viime vuosina annettu. Luvun kaksi lopussa käsittelen, miten hoivan ja perheen yhteensovittamista on tutkimuksissa kuvattu. Luvussa kolme luonnehdin eräitä keskeisiä työelämän muutoksen ilmiöitä, joiden ajattelen sivuavan myös aineistoni perheiden arkea. Luvussa neljä esittelen erilaisia vaihtoehtoja lasten hoidossa, joiden välillä vanhemmat voivat valita lasten ollessa alle kouluikäisiä. Opetushallituksen mukaan (www.oph.fi/ Oikeus esiopetukseen) viimeistään 6-vuotiaina esiopetus on kaikkien lasten saatavilla. Suomessa esiopetus toteutuu enimmäkseen päiväkodeissa.

Viidennessä luvussa esittelen käyttämäni tutkimusmenetelmät ja kuvailen tutkimuksen toteuttamistapaa. Kuudes ja seitsemäs luku ovat aineiston analyysin tulosten esittelyä. Lopuksi on pohdintaluku jossa on yhteenvetoa aineiston ja kirjallisuuden pohjalta, sekä tutkimusprosessini kriittistä arviointia. Lähteet olen pyrkinyt valitsemaan 2000-luvulla ilmestyneestä tutkimuskirjallisuudesta. Lisäksi lähteinä on joitakin elektronisia lähteitä, lähinnä tilastotietojen osalta.

2 HOIVA YHTEISKUNTAPOLIITTISENA KÄSITTEENÄ

Yhteiskuntapolitiikan tutkimuskeskusteluun hoivan käsite on tullut vahvemmin mukaan 1990-luvulta lähtien. Hoivaan liittyvässä keskustelussa on nostettu esille erilaisia näkökulmia hoivan etiikasta hoivapolitiikkaan, naisten ja miesten hoivaaja-rooleista hoivan ja työn yhteen sovittamiseen. Hoivan käsitettä ja siihen liittyviä yhteiskunnallisia ilmiöitäkin tutkitaan useissa tieteissä hoitotyöstä gerontologiaan. Gradussani liityn hoivan tutkimuksen osalta erityisesti työelämän ja hoivan yhteensovittamisen keskusteluun, johon liittyy läheisesti myös keskustelu oikeudesta hoivaan. Hoivan käsitettä on tarkasteltu yhteiskuntapolitiikan tutkimuksessa usein naistutkimuksen näkökulmista. Arjen ja työn yhteensovittamisessa monet tutkijat ovat huomanneet sukupuolten välistä eriarvoisuutta. Naiset tekevät hoivan kustannuksella useammin valintoja, olivatpa he sitten pienten lasten äitejä tai ikääntyvien vanhempiensa omaishoitajia. Tällä hetkellä kuitenkin myös miesten osallistumisesta hoivatyöhön ollaan kiinnostuneita, samoin yhä enemmän myös siitä, miten hoivan kohteena oleva ihminen kokee hoivan. Viimeksi mainittua on tutkittu esimerkiksi vanhusten kohdalla gerontologiassa. Oman aihepiirini kohdalla en ole vielä törmännyt tutkimukseen, jossa lasten kokemuksia kotihoidosta ja päivähoidosta olisi vertailevasti tutkittu. Ehkä kasvatustieteiden puolelta sellaista tutkimusta löytyy. Suomalaisessa yhteiskuntapolitiittisessa tutkimuksessa painopiste näyttäisi tähän asti suhteessa työn ja perheen yhteensovittamisessa olevan ensisijaisesti vanhempien eli hoivan tarjoajien kokemusten näkyväksi tekemisessä. (Anttonen ym. 2009, 7–53.)

Hoivan käsitteen keskeinen määritelmä yhteiskuntapolitiikassa on perustunut Trudie Knijnin ja Monique Kremerin vuonna 1997 julkaisemaan artikkeliin (Knijn & Kremer 1997, 328 - 361), jossa he kuvaavat hoivaa käsitteenä: hoiva on lyhyttä tai pitkäaikaista toimintaa toisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistämiseksi. Hoiva voi olla palkattua tai palkatonta.

Knijnin ja Kremerin (1997, 328 - 361) mukaan kansainvälisessä vertailussa voidaan nähdä huomattavia eroja jaottelussa informaaliin ja formaaliin hoivaan. Esimerkiksi lasten päivähoitojärjestelmä on julkisesti rahoitettu ja kattavasti järjestetty Pohjoismaissa ja Belgiassa. Julkista päivähoitoa on puolestaan hyvin heikosti tarjolla Isossa-Britanniassa tai Saksassa. Kuitenkin vasta silloin, kun hoiva nähdään kansalaisoikeutena, sekä hoivan

antajana kuin sen vastaanottajan taholta, ihmisillä on todellinen valinnanvapaus päättää, miten he hoivan yhdistävät muuhun elämäänsä eri tilanteissa.

Toimittamassaan kirjassa *Politicising parenthood in Scandinavia* Anne Lise Ellingsaeter ja Arnlaug Leira (2006) ennustavat, että keskustelu työn ja hoivan yhteensovittamisesta tulee olemaan pohjoismaisessa sosiaalipolitiikassa keskiössä tulevina vuosina. He nostavat esille, miten perhepolitiikassa edelleen uusinnetaan mallia, jossa mies on perheen elättäjä ja naiset käyttävät huomattavasti enemmän aikaa hoivaan ja palkattomaan työhön. Samaan aikaan myös poliittisessa keskustelussa näkemykset perhepolitiikasta taistelevat voimakkaasti keskenään. Tutkijoiden mukaan Pohjoismaissa sosiaalidemokraatit ja vasemmisto ovat lähteneet politiikassaan tukemaan enemmän kahden ansaitsijan mallia ja sen mukaisia perhe-etuuksia. Keskustaan ja oikeistoon sijoittuvien puolueiden politiikka on tutkijoiden mukaan puolestaan enemmän korostanut hoivatyön palkattomuutta ja hoivan jakamisen malleja, jotka ainakin näennäisesti olisivat riippumattomia vanhemman sukupuolesta. (Ellingsaeter ja Leira 2006, 271–275.)

2.1 Oikeus hoivaan

Knijn ja Kremer toivovat artikkelissaan (1997, 328–332) että hoiva ei olisi sukupuolittunut naisten tehtävä vaan kansalaisten oikeus. Heidän mukaansa oikeus hoivaan tulee olla sekä hoivan antajalla että sen vastaanottajalla. He myös nostavat esille ajatuksen oikeudesta hoivan aikaan. Elämässä vaihtelevat erilaiset ajanjaksot ja esimerkiksi aika, kun lapset ovat pieniä, voisi tarjota vanhemmille mahdollisuuden keskittyä tarjoamaan hoivaa. Toisaalta he tuovat esille näkökulman, että hoivan valitessaan työntekijä menettää ansioissaan ja yhteiskunta voisi kompensoida tulonsiirroilla tätä tulojen menetystä. He kuitenkin toteavat, että työntekijän työura saattaa kärsiä osa-aikatyön tai kotona tehtävän hoivatyön takia. Silloin jos hoivan tarjoaja on julkisen sektorin toimija, palvelujen pitää olla Knijnin ja Kremerin (1997, 333) mielestä laadukkaita. Silloin toteutuu hoivan vastaanottajan oikeus hyvään hoivaan.

Pertti Koistinen (2010, 371) viittaa "kultaisen kehän" käsitteeseen. Jo 1950-luvulta on hänen mukaansa pidetty työelämän tutkimuksissa esillä ajatusta, että onnistunut työn ja muun elämän yhteensovittaminen luo nk. "kultaisen kehän". Siinä työ, tuottavuus ja

hyvinvointi vahvistavat toisiaan kehämäisesti. Koistinen kuvaa perinteikkään työelämän tutkimuskeskuksen, Tavistock Instituutin tutkijoiden ajattelua, jossa työympäristön kehittäminen lisää tuottavuutta. Samalla tulisi lisätä työntekijöiden vaikutusmahdollisuuksia työpaikalla. Tämä sosiotekninen teoria johti varsin uudenvuotiseen ajatteluun työelämän kehittämisestä, koska työn osa-alueet nähtiin systeeminä, joita voitiin muotoilla uudelleen. Nämä 1950-luvulla syntyneet ajattelumallit vaikuttavat osittain edelleen myös suomalaisessa työelämän laadun kehittämisessä siellä, missä läsnä työelämän kehittämisessä on dialogisuutta (mm. työnohjaus) tai osallistavaa työelämän suunnittelua.

Koistisen mukaan (2010, 375–377) työstressi on tutkimuksen mukaan suunnilleen yhtä suurta sukupuolesta riippumatta. Kun stressiä tutkitaan huomioiden myös tutkittavien kotitilanne, naisten fysiologinen stressitaso on huomattavasti miehiä korkeampi. Se näkyy tutkimuksissa mm. naisten vaikeutena rentoutua ja palautua stressistä. Koistisen mukaan yksi ratkaisu kuormituksen tasaamiseen olisi uudenlaisen yhteiskunnallisen painoarvon antaminen palkattomalle hoivatyölle.

Suomalaisten lapsiperheiden ajankäytössä on tapahtunut kuitenkin positiivista kehitystä, ainakin vuoden 2011 Perhebarometrin (Miettinen ja Rotkirch 2012) mukaan. Miehet osallistuvat aiempaa enemmän erityisesti alle kouluikäisten lasten hoitoon. Kuitenkin samaan aikaan epävarmuus työpaikoilla on lisääntynyt mikä heijastuu monin tavoin lapsiperheiden arkeen. Työelämän joustojen koetaan usein sittenkin joustavan enemmän työn kuin perheen hyväksi. ”Suomalaisten tärkein perhepoliittinen toive onkin joustomahdollisuuksien kehittäminen”, toteavat Anna Rotkirch ja Anneli Miettinen vuoden 2011 Perhebarometrin esipuheessa (Miettinen ja Rotkirch 2012).

Thomas P. Boje (2006, 200–2007) viittaa OECD:n tutkimukseen, jossa tutkittiin työaikoja eri Euroopan maissa. Tutkimuksen mukaan matalasti koulutetut äidit tekevät useammin osa-aikatyötä kuin korkeammin koulutetut äidit. Mahdollisuus osa-aikaiseen hoivaan ei silloin synny vapaasta valinnasta, vaan työmarkkinoiden äideille luomasta pakosta. Toimeentulokin voi jäädä silloin paljon niukemmaksi, kuin äidit haluaisivat. Samaan aikaan esimerkiksi Isossa-Britanniassa yli 30 % pienten lasten isistä työskenteli yli 50 tuntia viikossa. Bojen mukaan naiset käyttävät elämässään neljä kertaa enemmän aikaa hoivaan kuin miehet. Boje kirjoittaakin, että näyttää, että Euroopan Unionin alueella naisten ja miesten keskinäinen tasa-arvo on huomattavasti parempi palkkatyön osalta kuin

tarkasteltaessa hoivan ja palkkatyön välistä työnjakoa. Naiset kantavat tutkimusten valossa huomattavasti suuremman vastuun eurooppalaisesta palkattomasta hoivatyöstä.

2.2 Hoiva ja uusfamilismi

Riitta Jallinoja (2006) tarkoittaa uusfamilismilla perheitä koskevaa retoriikkaa, jossa korostuu kotiäitiyden ihannoiti ja puhe ”hyvästä vanhemmuudesta”. Jallinoja esittelee kirjassaan tutkimustaan, jossa aineistona oli Helsingin Sanomien kirjoituksia vuosilta 1990–2003. Tutkimuksensa perusteella Jallinoja päätyy nimittämään ”familistiseksi käänteeksi” 1990-luvulla yleistynyttä puhetapaa. Jallinojan mukaan 1990-luvulla kirjoituksissa näkyi erityisesti kotihoidon tuen puolustaminen, mutta 2000-luvun alussa rinnalle alkoi tulla yhä enemmän myös puhetta joustavuuden vaatimuksen lisäämisestä. Jallinojan mukaan kirjoituksissa näkyi kuitenkin myös vastakkainasettelua, jossa perheen puolustaminen nähtiin hyvänä, ”yhteisöllisenä”, kun sen sijaan yksilökeskeisempi ajattelu nähtiin perhekeskeisyyden vastakohtana.

Minna Salmi (2004, 173) kuvaa suomalaista työn ja perheen yhteensovittamista niin, että meillä moneen muuhun eurooppalaiseen maahan verrattuna perheissä ei ole niinkään pohdittavana, miten lapset hoidetaan, vaan ennen kaikkea, miten työ organisoidaan silloin, kun perheessä on pieniä lapsia. Salmi näkee tämän työn organisoinnin kysymyksen ensisijaisena, perustellen sitä 2000-luvun alussa tehdyn Työ ja perhe -hankkeen aineistolla. Siinä aineistossa perheet toivoivat nimenomaan erilaisia ratkaisuja työpaikoilla helpottamaan työaikajärjestelyjä. Vanhemmat toivovat Salmen mukaan nimenomaan työnantajalta työn organisoimista niin, että työn ja perheen yhteensovittaminen olisi helpompaa. Suomalaiset perheet toivovat siis sosiaalipolitiikan ja työelämän täydentävän toisiaan. Lasten päivähoidon toivotaan järjestyvän pääosin verovaroin, julkisen sektorin järjestämänä, kun sen sijaan työelämältä odotetaan perhetilanteiden huomioimista.

Salmi (2004, 174–175) kuitenkin muistuttaa, että työpaikoilla on erilaisessa elämäntilanteessa eläviä ja siksi perhevapaatkin voivat aiheuttaa ristiriitoja henkilöstössä. Minna Salmi nostaa kuitenkin esille, että työnantajalta voidaan odottaa joustoja muissakin elämäntilanteissa. Jotta turhaa kateutta esimerkiksi pienten lasten äitien poissaoloja

kohtaan ei tulisi, olisi Salmen mielestä avoin keskustelu työelämän joustoista eri elämäntilanteissa työpaikoilla tarpeen.

Kymmenen vuotta sitten Raija Julkunen, Jouko Nätti ja Timo Anttila (2004, 160–169) julkaisivat erityisesti suomalaisen keskiluokan tilannetta kuvaavan kirjan *Aikanyrjähdys*, jossa he tarkastelivat myös työn ja perheen yhteen sovittamisen kysymyksiä. Tutkijat tekivät havainnon, että enemmän kuin kummankin työhön ja siihen käytettävään aikaan liittyvät kysymykset, perheessä synnytti riitoja työn ja jonkin muun elämän osa-alueen välinen ristiriita. Naiset kokivat riittämättömyyttä ja ristiriitaa erityisesti työn ja perheen välillä. Miehet puolestaan toivat enemmän esille myös ”muuta”, esimerkiksi toivettaan saada enemmän aikaa omille harrastuksille. Tästä huolimatta vuonna 2003 alle kouluikäisten lasten äideistä 70 % ja isistä 61 % vastasi perheen olevan elämässään tärkein asia. Arvot ja todellisuus muodostavat kuitenkin jännitteisen parin perheiden todellisessa arjessa.

2.3 Hoiva ja perheiden valinnat

Katja Repo (2012, 120; 127) korostaa, että perheiden valinnat suhteessa lasten hoitoon muokkaavat perheen arkea. Kysymys on ensisijaisesti arjen valinnoista. Samalla perheet kuitenkin uusintavat sukupuolirooleja ja toimintamalleja. Toisaalta perheet voivat myös muokata malleja ja esimerkiksi luoda uudenlaista suhdetta palkkatyöhön. Revon mukaan kaikkien perheiden kohdalla esimerkiksi lasten kotihoito ei kuitenkaan ole valinta vaan pakko. Ne, jotka puolestaan haluavat valita pidemmän lasten kotihoidon, puolustavat sitä usein familistisilla argumenteilla. Yli 90 % kotihoidon tuen valinneista on äitejä, mutta toisaalta hoitovapaalla olleet isät ovat myös hyödyntäneet kotihoidontukea usein varsin pitkän yhtämittaisen, vuoden tai kahden vuoden jakson. Ylipäänsä Revon mukaan kotihoidon tuelle jäämistä perustellaan vanhempien haastatteluissa myös taukona työelämästä. Vanhempainvapaiden käyttöä jaetaan vanhempien välillä useammin perheissä, joissa vanhemmat ovat korkeammin koulutettuja ja ansaitsevat varsin hyvin.

Revon mukaan isien jäämistä vanhempainvapaille voisi lisätä suurempi taloudellinen kannustin yhteiskunnan puolelta (2012, 127–130). Toisaalta vanhempien tuloerot vaikuttavat ratkaisevasti siihen, että äiti jää useammin kotiin hoitamaan lapsia. Naisten

tulot ovat Suomessa edelleen miesten tuloja pienemmät. Perheissä halutaan tästä syystä tukea isän työelämässä pysymistä myös siinä vaiheessa, kun lapset ovat pieniä. Isän tauot työelämässä voisivat aiheuttaa perheessä paremmin ansaitsevalle vaikeuksia työuralla etenemisessä. Pienten lasten vanhemmat kun ovat usein juuri siinä vaiheessa työelämässä, jossa työpaikalla odotetaan näyttöjä osaamisesta. Revon mukaan isät kokevat edelleen myös syrjintää ja leimaamista työyhteisöissään hoitovapaiden käyttämisestä. Suomalainen yhteiskunta ei oikein näytä olevan valmis hyväksymään sitä, että isät jäisivät hoitamaan alle kouluikäisiä lapsia kotiin nykyistä laajemmin. Juuri tämä asenneilmapiiri on osaltaan vaikuttanut vahvasti siihen, että hallitus valmistelee parhaillaan kotihoidontukeen kiintiöjaksoja, jotka isä ja äiti voisivat keskenään jakaa.

Johanna Närvi kuvaa tuoreessa väitöskirjassaan (2014, 117–118), miten vanhemmat tekevät valinnoissaan kompromisseja työn ja perheen välillä. Osa-aikatyö tai työajan lyhentäminen on yksi tapa ratkaista tilanne ja löytää kompromissiratkaisu edes tilapäisesti. Toisaalta Närvin haastatteluaineistokin osoittaa, että työajan lyhentäminen voi vaikuttaa heikentävästi vanhemman uranäkymiin. Tämän päivän työelämässä odotetaan kokoaikaista työpanosta. Työaika lyhentäneet toivat Närvin mukaan töitä kuitenkin myös kotiin tai paikkasivat vapaapäivinänsä työtä, jota eivät ehtineet työaikana työpaikalla tehdä. Vaikka työaika oli lyhennetty lasten takia, niin työ helposti seuraa monen vanhemman kotiin. Toisaalta Närvin (2014, 178–179) haastattelemat vanhemmat kertoivat myös lasten myötä suhteensa työhön muuttuneen. Moni koki keventäneensä tavoitteitaan suhteessa työhön tai laittaneensa ainakin tilapäisesti urahaaveet sivuun, kun haluaa asettaa perheen elämässä etusijalle lasten ollessa pieniä. Toisaalta Närvikin (2014, 182) kuvaa, miten erityisesti matalapalkkaisilla aloilla monilla naisilla ei ole valinnanmahdollisuutta, vaan työtä on otettava vastaan silloin, kun sitä on saatavilla, ja järjestettävä sitten lastenhoitokin tilanteen mukaan.

Viime aikoina julkisuudessa vanhempien joustavamman työmarkkinoille osallistumisen puolesta on puhunut aktiivisesti esimerkiksi Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen (VATT) ylijohtaja Juhana Vartiainen. Hänen mukaansa pienten lasten äitien ja isien osallistumista työmarkkinoille tulisi lisätä tuntuvasti. Vanhemmat voisivat Vartiaisen mukaan tehdä kuitenkin lyhempää työpäivää ja näin yhdistää työn ja vanhemmuuden. Lisäksi hän esittää kotihoidontuen muuttamista koskemaan vain alle 2-vuotiaiden lasten hoitamista. "Väestön vanheneminen johtaa hyvinvointipalvelujen rahoituksen

vaikeutumiseen. Siksi kaikkia veroja ja tulonsiirtoja tulee arvioida uudelleen työvoimaan osallistumisen ja työnteon kannustavuuden näkökulmasta". (Vartiainen 2012.)

Suomalaisessa puoluepolitiikassa erityisesti kotihoidon tuki herättää kuitenkin voimakkaita näkemyksiä, kuten viime syksyn Helsingin Sanomien (25.9.2013) kirjoitus kuvaa.

Oppositiopuolueet näkivät viime syksynä esityksen kotihoidontuen puolittamisesta ainoastaan kyseisen edun heikentämisenä. Pääministeri Jyrki Katainen puolestaan toi eduskunnan keskustelussa esille sen, että kotihoidontuen käyttäjistä valtaosa on ollut naisia ja siten työmarkkinoiden näkökulmasta tuen käyttäminen on ollut epätasa-arvoista.

Erityisesti keskustapuolue, kristillisdemokraatit ja perussuomalaiset puolustivat kotihoidontuen säilyttämistä ainoastaan toisen vanhemman käytettävissä olevana etuutena. Keskusta myös näki tuen jakamisen suosivan hyvätuloisia perheitä, joissa kummallakin vanhemmalla on vakituinen työpaikka. (Helsingin Sanomat 25.8.2013.)

3 TYÖELÄMÄN MUUTOKSESTA 2000-LUVULLA

Työelämän muutos on kiinnostunut yhteiskuntapolitiikan tutkijoita 2000-luvulla monista eri näkökulmista. Tässä luvussa esittelen muutamia näkökulmia työelämän muutokseen. Työaika on asiantuntija-ammattien kohdalla, joita haastatteluaineistoni lähinnä edustaa, kiinteä, mutta työntekijöiltä edellytetään joustoa työajan ja usein myös työpaikan suhteen. Työntekijältä edellytetään samaan aikaan vahvaa sitoutumista työhönsä ja perheeseensä. Asiantuntijatehtävät ovat lisääntyneet, mutta suhteessa perhevapaisiin ne eivät ole ongelmattomia.

3.1 Työajan ja -paikan muutokset

Raija Julkunen on kuvannut monissa tutkimuksissaan ja artikkeleissaan suomalaisen työelämän muutosta jo usean vuosikymmenen ajan. Yksi piirre, jonka hän nostaa esille kirjassaan *Uuden työn paradoksit* (2009, 60) on työelämässä koettu lisääntynyt turvattomuuden tunne. Julkunen näkee paradoksin sen välillä, mitä sosiaaliset odotukset työelämää kohtaan ovat ja mitä yhteiskunta puolestaan voi työntekijöille tarjota muuttuvassa maailmassa. Länsimaisessa ja varsinkin pohjoismaisessa kulttuurissa työtä kohtaan on luotu sosiaalisia ja kulttuurisia odotuksia, mutta työelämän realiteetit osoittavat yhä useamman kohdalla, että yhteiskunta ei voi vastata näihin odotuksiin. Postmodernissa maailmassa yksilö odottaa suojaa ja turvaa näennäisen vakaalta yhteiskunnalta, joka ei sitä pysty tuottamaan muuten, kuin ehkä ihmisen ulkoisten puitteiden osalta.

Tästä sosiaalisesta turvattomuudesta on kirjoittanut myös mm. Robert Castel (2007). Hän kuvaa muutosta, joka on yleistynyt ihmisten kokemuksissa hyvinvointivaltion haurastuessa. Hyvinvointivaltion rakentamisen aikaan ihmiset kokivat Castelin mukaan, että yhteiskunta tarjosi suojaa esimerkiksi työttömyyden varalle. Nyt tuo kokemus yhteiskunnan tarjoamasta turvasta on ohentunut tai jopa murentunut. Tilalle on tullut Castelin mukaan ”sosiaalisen turvattomuuden” kokemus. Yhteiskunta koetaan enemminkin nyt ”yksilöiden yhteiskuntana”.

Viime vuosina on myös ilmestynyt paljon kuvauksia työelämän ”huonontumisesta”. Raija Julkunen (2009, 218) mukaan nämä työelämän ”huonontumisen” kokemukset ja kuvaukset

ovat ennen kaikkea olleet keskiluokkaisten työntekijöiden todellisuutta. Julkusen mielestä työväenluokassa hyvinvointi ja tyytyväisyys ovat samaan aikaan jopa parantuneet. Kaikista kielteisimmin koetut työelämän muutokset on kuitenkin kuvattu ylempien toimihenkilöiden kohdalla, jotka ovat korkeasti koulutettuja. Työelämän heikentymisessä Julkunen (2009, 220) nostaa tutkimuksista esille mm. kiireen lisääntymisen työssä, sen, että annetussa työajassa ei ehdi tehdä vaadittuja töitä, jaksamisen vaikeudet, palkattomat ylityöt sekä työn ja muun elämän välisten rajojen rikkoutumisen. Erityisen voimakkaasti näitä muutoksia on koettu kuntasektorin työpaikoilla, missä on paljon naisvaltaisia aloja. Julkunen pohtiikin, onko naisvaltaisilla aloilla koetulla kuormittumisella jotain yhteistä myös feminiinisen ajattelu- tai toimintatavan kanssa. Julkunen epäilee, että yhteyttä on myös naisten odotusten ja työelämän todellisuuden välisessä ristiriitaisuudessa. (Julkunen 2009, 221–221).

Kati Müller kirjoittaa artikkelissaan (2013, 181–184), että monen asiantuntijatyö on saanut rinnalleen viime vuosina myös lisää toimistotyötä, jota aiemmin hoitivat erilliset ammattilaiset. Toimistosihteerien ammattikunta on pian Müllerin mukaan katoamassa ja informaatiotulvan kanssa kamppailevat asiantuntijat joutuvat nyt hoitamaan myös sihteerien aiemmin hoitamat työt. Moni kokee tämän vievän työaika siltä, mihin on kouluttautunut ja mitä palkkansa eteen ajattelee parhaiten osaavansa tehdä. Myös keikkatyön yleistyminen esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla on lisännyt sitä, että työpaikalla on hyvin erilaisessa työsuhteessa työskenteleviä ja tämäkin luo jännitteitä työyhteisöissä.

Kiireisessä työtilanteessa moni ajatustyötä tekevä siirtyy aivojen käytön osalta juoksua vastaavaan tilaan. Kati Müller kirjoittaa (2013, 193), että aivojen juoksuvauhdista pitäisi voida ja osata palautua riittävän nopeasti takaisin kävelyvauhtiin Stressin mittaamiseen onkin kehitetty uusia mittaustekniikoita, joita tulevaisuudessa voidaan hyödyntää myös työpaikoilla. Työterveyslain mukaan työnantajan vastuuseen kuuluu myös seurata, että työntekijät eivät kuormitu henkisesti työssään liikaa.

Riitta Jallinoja (2000, 132) määrittelee, että ansiotyö on parisuhteen ja perheen väliin tunkeutuva "kolmas". Ansiotyöllä on suuri merkitys työikäisen vanhemman arjessa. Työ vaikuttaa perheen suhteisiin ja ajankäyttöön. Työhön käytettävä aika on poissa perheeltä. Pahimmillaan Jallinojan mukaan vanhemmat kuvittelevat, että he voivat korvata menetetyt

ajan lapsilleen myöhemmin. Joidenkin kohdalla tämä toteutuukin myöhemmin, mutta vasta lastenlasten kohdalla.

3.2 Sitova työ

Riitta Jallinoja (2000, 130–132) kirjoittaa työhön sitoutumisen vaatimuksesta.

Työelämässä kilpailu on koventunut eikä ylempi korkeakoulututkinto ole enää välttämättä pääsylippu arvostettuun asemaan. Myös media pitää esillä eniten henkilöitä, jotka antavat valtavasti aikaa uralleen ja työlleen.

Monelle on kuitenkin tärkeää pystyä yhdistämään mahdollisimman hyvin sekä työelämä että perhe. Tämä ei koske vain pikkulapsivaihetta, vaan myös esimerkiksi mahdollisuutta hoitaa ikääntyvää omaista tai läheistä. Nämä tehtävät painottuvat Suomessakin naisten vastuulle. Minna Nikunen (2012) on tutkinut yliopistossa työskenteleviä asiantuntijoita. Tutkijat vertasivat itseään yrittäjiin ja korostivat työnsä vapautta ja itsenäisyyttä. Toisaalta tutkijoita kuormittaa kova kilpailu rahoituksesta ja tulostavoitteista.

Nikusen (2012, 179–180) tutkimuksessa tuli esille, miten monen kohdalla työelämän joustavuus merkitsee sitä, että työtä tehdään yhä enemmän kotona ja epätyypilliseen aikaan. Lasten kanssa töiden tekeminen ei ole käytännössä kuitenkaan aina helppoa. Nikusen aineistossa tuli esille, että joustavuutta toivottaisiin kummankin puolison työnantajalta. Kuitenkin työpaikat ja tehtävät ovat erilaisia. Tasapuolinen jouston mahdollisuus ei ole aina mahdollista kummallekin puolisolalle. Toisaalta tasapuolisuuden kokemus tässä asiassa voi lisätä puolisoiden tyytyväisyyttä keskinäiseen työnjakoon suhteessa hoivaan.

3.3 Asiantuntijatyö

Suomalainen yhteiskunta arvostaa edelleen korkeaa koulutusta ja osaamista. Kuitenkin työmarkkinoilla on 2000-luvulla kasvanut tietynlainen työntekijöiden itsensä markkinoimisen vaatimus ja odotus. Koska työurat pitenevät ja koska niissä odotetaan myös aiempaa enemmän vaihtuvuutta uran sisällä, työntekijän on peruskoulutuksensa

jälkeen jatkuvasti kouluttauduttava ja kehitettävä omaa osaamistaan pärjätäkseen työmarkkinoilla. (Julkunen 2009, 138).

Minna Nikusen (2012, 181–183) tutkimuksessa tuli esille, että naisten kannalta lasten saaminen voi olla riski uralla etenemiselle ja vakituisen työpaikan saamiselle. Tämän päivän työelämässä odotetaan, että uralla eteneminen edellyttää myös voimakasta omistautumista työlle, esimerkiksi valmiutta tehdä työtä epätavalliseen aikaan ja myös iltaisin. Myös poissaolo työn verkostoista voi aiheuttaa sitä, että henkilö ikään kuin ”unohdetaan”. Perhevapailta olevasta ajatellaan joillakin aloilla, että hän jää kotona ollessaan jälkeen alan kehityksestä, vaikka todellisuudessa nykytekniikka mahdollistaisi varsin hyvin tiedon seuraamisen. Toisaalta Nikusen haastattelemat yliopistojen asiantuntijat totesivat, että tietenkin perhevapaille jäädään silloin, kun niille on tarve, sukupuolesta riippumatta. Tästä huolimatta Nikusen aineistossakin tuli esille, että naiset olivat käyttäneet enemmän perhevapaita ja miesten kynnys jäädä pidemmäksi aikaa perhevapaalle asiantuntijatyöstä oli suurempi kuin naisilla. Nikunen jopa päättelee, että pelko uran vaikeutumisesta voi estää miehiä käyttämästä perhevapaita. Naisia puolestaan pelko uralla etenemisestä voi estää hankkimasta lapsia – ainakaan niin montaa lasta, kuin pohjimmiltaan haluaisi.

4 LASTENHOIDON VAIHTOEHTOJA ALLE KOULUIKÄISTEN LASTEN PERHEISSÄ

Vanhemmilla on suomalaisissa perheissä valittavissa useita eri vaihtoehtoja alle kouluikäisten lasten hoitomuodoiksi. Seuraavassa taulukossa esittelen ne etuudet, joista perheet voivat valita. Lähes kaikki perheet käyttävät mahdollisuuden äitiys- ja vanhempainrahaan. Lähes aina perheissä äiti käyttää nämä etuudet. Valtaosa isistä käyttää myös mahdollisuutensa isyysvapaaseen. Lapsen lähestyessä ensimmäistä syntymäpäiväänsä hoivan osalta tulee enemmän valintoja, riippuen perheen tilanteesta ja toimeentulosta. Osassa perheistä vanhempi jää hoitamaan lasta kotiin vanhempainrahakauden jälkeen kotihoidontuen turvin. Kotihoidon tukea voi saada myös muu perheen läheinen, esimerkiksi isovanhempi. Kuitenkin suomalaisissa perheissä on tavallisinta, että lasta hoitaa kotihoidontuella perheen äiti.

Osittaisen hoitovapaan osalta taulukossa on huomioitava, että vanhemmilla on oikeus hakea Kansaneläkelaitokselta joustavaa hoitorahaa, jos vanhempi on osittaisella hoitovapaalla lapsen ollessa alle 3-vuotias. Kun lapsi aloittaa koulun, vanhemmalla on jälleen oikeus osittaiseen hoitorahaan samalla perusteella. Sen sijaan 4-7-vuotiaiden lasten vanhemmilla ei ole oikeutta hakea etuutta, vaikka he lyhentäisivätkin työaikaansa osittaista hoitovapaata käyttämällä.

TAULUKKO 1. Kelan etuudet ja perhevapaat alle kouluikäisten lasten vanhemmille

<i>taloudellinen etuus</i>	<i>perhevapaan nimi ja kesto</i>	<i>kuka voi käyttää</i>
äitiysraha	äitiysvapaa, ennen lapsen syntymää> lapsi n. 3kk	äiti
vanhempainraha	vanhempainvapaa lapsi n. 3kk-n.9kk	äiti tai isä
osittainen vanhempainraha	osittainen vanhempainvapaa, yhteensä 158 arkipäivää	äiti tai isä, joka tekee 40–60% työaika
kotihoidontuki	alle 3-vuotiaan vanhemmalle, jos lapsi ei ole päivähoidossa	äiti tai isä tai muu lähisukulainen, esimerkiksi isovanhempi
yksityisen hoidon tuki	jos lapselle palkataan kotiin	maksetaan hoitajan

	hoitaja tai hoitaja on yksityinen palveluntuottaja. Lapsi n. 3kk-7v.	työnantajalle. Hoitaja voi olla myös perheen sukulainen.
joustava hoitoraha	osittainen hoitovapaa alle 3-vuotiaan vanhemmille.	äiti tai isä, myös etävanhempi tai esim. sateenkaariperheen vanhempi.
osittainen hoitovapaa	osittainen hoitovapaa, noin 9kk-toisen vuosiluokan loppuun.	lakisääteinen oikeus, isä tai äiti tai etävanhempi, joka tekee 80 % työaikaan tai enint.30h/vko.
tilapäinen hoitovapaa	tilapäinen hoitovapaa sairaan lapsen hoitamista varten. (lapsi 3 kk-10 vuotta). Enintään 4pv/sairausjakso.	alle 10-vuotiaan lapsen vanhemmat.
osittainen hoitoraha	osittainen hoitoraha, 1-2. vuosiluokan oppilaan vanhemmille.	äiti tai isä, joka tekee 80 % työaikaan tai enintään 30h/vko.
isyysvapaa	isyysvapaa, alle 3 -vuotiaan lapsen hoitoon, maksimissaan 54 arkipäivää	isä

lähde: www.kela.fi/Lapsiperheet ja http://www.stm.fi/lapset/palvelut_perheille/perhevapaat

Aineistossani on mukana vain kahden huoltajan perheitä. Yhden huoltajan perheissä tai yhteishuoltajuudessa perheen arki ja esimerkiksi toimeentuloon liittyvät kysymykset voivat olla erilaisia kuin niissä perheissä, joissa arjesta ja perheen elatuksesta on jatkuvasti vastaamassa kaksi vanhempaa. Toisaalta ei kahden huoltajan asuminen samassa perheessäkään tarkoita automaattisesti, että lasten hoito tai kotityö jakautuisi mitenkään tasaisesti. Luvun lopussa kuvaan vanhempien työnjakoa kodeissa viime vuosien yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen valossa.

Lassi Lainialan (2010, 9) mukaan kunnallinen päivähoito on julkisista palveluista merkittävin lapsiperheille suunnattu palvelumuoto. Vanhempainrahakauden päätyttyä jokaisella lapsella on nk. subjektiivinen oikeus päivähoitoon. Kunnan tulee järjestää lapselle päivähoitopaikka eikä se ole riippuvainen vanhempien taloudellisesta asemasta.

4.1 Perhevapaat ja niiden käytön yleisyys

Esittelen tässä tarkemmin lyhyesti erilaiset alle kouluikäisten lasten vanhemmille tarkoitetut perhevapaiden muodot. Kerron myös, miten paljon Kelan tilastojen mukaan erilaisia vapaita on käytetty. Tilastotiedot ovat vuodelta 2012.

Äitiysvapaata voi pitää yhteensä 105 arkipäivää eli siihen asti kun lapsi on noin 3 kuukauden ikäinen. Äitiysvapaa koskee ainoastaan äitiä. Sen sijaan *vanhempainvapaalle* voi jäädä joko äiti tai isä. Vanhempainvapaan aikana lapsi on n. 3-9 kuukauden ikäinen. *Isyyysvapaa* on yhteensä 54 arkipäivää, joista 18 isä voi pitää heti tai melko pian lapsen synnyttyä yhtä aikaa äidin ollessa äitiysvapaalla. Loput 36 päivää isän tulee pitää eri aikaan kuin äiti on äitiys- tai vanhempainvapaalla, kuitenkin ennen kuin lapsi on täyttänyt 2 vuotta. (www.stm.fi)

Vanhempainvapaan jälkeen perhe voi hakea lapselle päivähoitopaikkaa tai toinen vanhempi voi jäädä hoitamaan lasta kotiin *hoitovapaalle*. Tänä aikana hoitovapaalla oleva vanhempi voi hakea Kelalta kotihoidontukea. Osa kunnista maksaa lisäksi myös kotihoidontuen kuntalisää. Hoitovapaalla voi olla vain toinen vanhemmista, ei siis kumpikin vanhempi samaan aikaan. Sen sijaan *osittaisen hoitovapaan* vanhemmat voivat myös jakaa. (www.stm.fi)

Suomalaiset perheet käyttävät kotihoidontuen mahdollisuutta pidempään, kuin perheet muissa Euroopan maissa. Perheistä 86 % käyttää kotihoidontukea ainakin jonkin aikaa vanhempainvapaiden jälkeen. Kotihoidon tuella toinen vanhemmista (lähes aina äiti, 98 % perheistä vuoden 2009 tilanteen mukaan) hoitaa lapsia kotona ja on useimmiten kokonaan poissa työelämästä tämän ajan. Korkeammin koulutetut ja ylemmissä asemissa työskentelevät äidit käyttävät vanhempainvapaita lyhempiä jaksoja kuin matalapalkkaisten alojen vähemmän koulutetut äidit. Mitä useampi alle kouluikäinen lapsi perheessä on, sitä todennäköisemmin äiti on yhteensä kauemmin hoitovapaalla kotihoidontuella. Vanhempainvapaita jaetaan useammin perheissä, joissa kumpikin vanhemmista on korkeasti koulutettu. Myös perheen ideologinen ajattelu vaikuttaa vanhempainvapaiden jakamiseen. Edelleen on paljon isiä, jotka näkevät roolinsa ensisijaisena perheen elättäjänä.

Kuitenkin parisuhteen kannalta olisi hyvä päästä tasaisempaan työnjakoon informaalin hoivan ja työn jakautumisen osalta. (Lammi-Taskula & Salmi 2009, 52–57).

Peruskoulun aloittavan lapsen vanhemmalla on oikeus osittaiseen hoitovapaaseen lapsen toisen lukuvuoden loppuun asti. Jos lapsi on pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä eli käy koulua normaalia pidempään, osittaista hoitovapaata saa silloin pitää kolmannen lukuvuoden loppuun saakka. Alle 3-vuotiaan lapsen hoitoon osallistuvalla ja työaikaansa lyhentävälle vanhemmalle maksetaan *joustavaa hoitorahaa*. *Osittaista hoitorahaa* voivat puolestaan saada 1-2.-luokkalaisen vanhemmat. Vanhemman oikeus osittaiseen hoitovapaaseen on kuitenkin pidempi, kuin aika jolloin vanhempi on oikeutettu hakemaan edellä mainittuja etuuksia. ([www-stm.fi/ perhevapaat](http://www.stm.fi/perhevapaat)).

Laki joustavasta hoitorahasta astui voimaan vuoden 2014 alussa. Uutta siinä on, että alle 3-vuotiaan lapsen vanhempi, jonka viikoittainen työaika on alle 30 viikkotuntia tai 80 % työajasta, voi nyt valita kahden vaihtoehdon välillä. Joustavan hoitorahan määrä on 243,13 euroa kuukaudessa, kun työaika on enintään 22,5 tuntia viikossa tai enintään 60 % normaalista kokopäivätyön työajasta. Toinen vaihtoehto joustavan hoitorahan määrälle on 162,09 euroa kuukaudessa. Silloin työaika saa olla 22,5–30 tuntia viikossa tai yli 60 %, mutta enintään 80 % normaalista kokopäivätyön työajasta. Tämä tarkoittaa neljää työpäivää viikossa tai enintään kuutta työtuntia päivässä). Joustava hoitoraha on verotettavaa tuloa. (<http://www.kela.fi/joustavahoitoraha>)

Osittaista hoitovapaata voi siis hakea siihen asti, kun lapsi lopettaa koulussa toisen vuosiluokan. Osittaista hoitovapaata voi hakea lapsen äiti, isä tai muu huoltaja eli lapsen adoptiovanhempi tai sateenkaariperheen vanhempi. Lapsen kolmannen ikävuoden ja ensimmäisen koululuokan välillä ei huoltaja kuitenkaan saa valtiolta korvausta, jos hän lyhentää työaikaansa. (http://www.stm.fi/lapset/palvelut_perheille/perhevapaat ja www.kela.fi/joustavahoitoraha).

Lisäksi lapsen sairastuessa vanhemmalla on oikeus olla poissa työstä enintään neljä työpäivää kerrallaan. Tämä vapaa on nimeltään *tilapäinen hoitovapaa*. Tähän vapaaseen on oikeus yhdellä vanhemmalla kerrallaan siihen saakka kun lapsi täyttää 10 vuotta. (www.stm.fi)

4.2 Päivähoito vanhempien työssäkäynnin mahdollistajana

Varhaiskasvatus on alle kouluikäisille suunnattua kasvatustoimintaa. Varhaiskasvatus toteutuu Suomessa pääosin päivähoitojärjestelmän kautta. Kunnat vastaavat siitä, että niiden alueilla on tarjolla päivähoitopalveluja. Päivähoitoa voidaan järjestää päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai ryhmäperhepäivähoidossa. Vanhempainrahakauden päättyttyä vanhemmilla on oikeus saada lapselleen kunnan järjestämä hoitopaikka. Palvelun voi kuitenkin tuottaa myös yksityinen palveluntuottaja, jolloin perhe voi saada kunnalta yksityisen hoidon tukea. Päivähoito on maksullista ja maksut määräytyvät perheen tulojen perusteella. (www.minedu.fi/ Päivähoito on osa varhaiskasvatusta).

Opetusministeriössä on valmisteilla uusi varhaiskasvatustilaki. Nykyinen päivähoitotilaki on vuodelta 1973. Tosin vuonna 2012 astui voimaan keskeinen muutos, kun päivähoidon hallinnollinen ylin vastuu siirtyi opetus- ja kulttuuriministeriölle. Päivähoito oli aiemmin useimmissa kunnissa ollut sosiaalitoimen alaisuudessa. Osassa kunnista päivähoito oli kuitenkin jo ennen lain voimaan tuloa siirretty osaksi opetustoimintaa. Päivähoitoon kohdistuvat tarpeet ovat muuttuneet huomattavasti yli 40 vuoden aikana. Uuden varhaiskasvatustilain valmistelu on päätetty osana nykyistä hallitusohjelmaa.

(www.minedu.fi/varhaiskasvatustilaki)

Varhaiskasvatuksen dosentti Marjatta Kalliala kuitenkin nosti keskusteluun 2012 ilmestyneessä kirjassaan *Lapsuus hoidossa*, miten lasten hoitopäivät ovat usein päivähoidossa pidempiä kuin vanhempien työpäivät. Hoitopäivä on monen lapsen kohdalla jopa kymmenen tuntia. Kalliala kannustaa vanhempia lyhentämään työpäivää silloin, kun lapset ovat alle kouluikäisiä. Tätä hän perustelee sillä, että päivähoitopäivä kuormittaa lasta samoin kuin työpäivä aikuista. Monessa päiväkodissa lapsiryhmät ovat säästöjen seurauksena myös suuria ja henkilökunnasta voi olla pulaa. Vanhempien työpäivän lyhentäminen vähentäisi siis Kallialan mukaan myös lasten kokemaa raskautta, jota pitkät päivät hoitopaikassa heille tuottavat. (www.pelastakaalapset.fi)

4.3 Vanhempien työnjaosta perheissä

Monissa yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa on 2000-luvulla kuvattu kotitöiden jakautumista perheissä. Useimmiten kotitöistä suuremman vastuun kantaa edelleen perheen äiti. Eeva Puttonen (2012, 50) on sosiologian pro gradu-tutkielmassaan *Arjen sankarittaret – työssäkäyvien äitien kelloitettu elämänvaihe* kuvannut, miten perheen arjessa äidit kuvaavat kokemaansa kuormitusta työ- ja kotityön paineiden keskellä. Puttosen mukaan äidit kokevat myös hallinnan tunnetta vastatessaan monista perheen arjen ja kodin piiriin kuuluvista päätöksistä. Äidit kokevat usein myös vaikeana ottaa itselleen omaa aikaa.

Katja Repo on väitöskirjassaan (2009, 93–103) tutkinut lapsiperheiden arkea sosiaalipolitiikan näkökulmasta. Repo kuvaa, että suomalainen järjestelmä on luotu joko-tai-mallina, jossa työelämä tai lastenhoito nähdään useimmiten toistensa vaihtoehtoina. Revon mukaan sama joko-tai -ajattelu leimaa myös suomalaista työelämää, jossa osa-aikatyö on edelleen varsin vähäistä. Työtä tehdään lähtökohtaisesti kokopäiväisesti tai ei sitten ollenkaan. Repo vertaa Suomen tilannetta esimerkiksi Norjaan, missä vanhempien tekemä osa-aikatyö on paljon yleisempää. Norjassa päivähoiton ohella perheille maksetaan osa-aikaista kotihoiton tukea, joten myös valtio tukee perheiden työn ja lastenhoidon yhteensovittamista. Revon mielestä suomalainen keskustelu, jossa päivähoito ja lasten hoitaminen kotona asetetaan useimmiten vastakkain, ei ole edistänyt myöskään varhaiskasvatuksen laadun kehittämistä. Julkista keskustelua päivähoiton sisällöstä käydään Revon näkemyksen mukaan yllättävän vähän. Kotihoiton puolustajat perustelevat Revon mukaan kotihoiton hyötyä verrattuna päivähoitoon aina lapsen edulla, sekä oman vanhemman osoittamalla rakastavalla hoivalla. Revon mielestä kuitenkin kotihoitoa tulisi voida tarkastella Suomessa nykyistä kriittisemmin.

Repo pohtii myös perheiden valintoja ja individualismin ja perhekeskeisyyden suhdetta vanhempien valinnoissa. Perheiden elämää toisaalta rikastuttaa eräänlainen taiteilu eri elämän osa-alueiden välillä. Tämä on nähty 2000-luvulla tutkimuksissa myös perheiden voimavarana. Samalla teoriat perheen ja työn yhteensovittamisesta ovat tutkimuksessa monipuolistuneet, eikä niitä nähdä enää lähtökohtaisesti konfliktia muodostavina vastakkaisuuksina. Myös jaettu vanhemmuus on 2000-luvulla perheissä aiempaa vahvemmin esillä. Perheen ajankäytön valinnoista neuvotellaan aiempaa enemmän yhdessä. Jaettu vanhemmuus on vanhempien tavoitteleva arvo ja ihanne. Samaan aikaan

tasa-arvo on perheissä edelleen monin tavoin jatkuvan hakemisen aihe. Suomalaiset perheet riitelevät edelleen tiskivuoroista. Toisaalta myös lastenhoidon jakaminen aiheuttaa aiempaa enemmän vanhempien riitoja. Revon mielestä jaettua vanhemmuutta tulisikin tutkia lisää, koska se on niin vahva ihanne ja toisaalta arkitodellisuudessa vanhemmuuden jakaminen aiheuttaa suuria ristiriitoja. Jaetun vanhemmuuden odotus tuo uutta painetta myös perhepolitiikkaa kohtaan. Isien osallistumista tulisi Revon mukaan lisätä esimerkiksi jakamalla perhevapaiden kustannuksia tasaisemmin myös isien työnantajille. (Repo 2009, 104–107.)

5 TUTKIMUSMENETELMÄT

Laadullisessa tutkimuksessa on erilaisia tutkimusperinteitä. Fenomenologis-hermeneuttisessa perinteessä keskeisenä on tutkijan kiinnostus tutkia ihmisten suhdetta heitä ympäröivään todellisuuteen. Ihmisenä olemisen todellisuuden keskellä on huomionarvoisinta, kun joissakin muissa tutkimusperinteissä todellisuuden puolestaan nähdään muokkaavan ihmistä. (Tuomi ja Satajärvi 2009, 64). Tästä teoriaperustasta on kehittynyt myös sosiaalinen konstruktivismi, jossa kielen merkitystä korostetaan todellisuuden rakentamisessa ja muodostamisessa. Tässä ajattelussa kieli ei kuitenkaan rajoitu vain kuvailemaan todellisuutta vaan kieli on osa ihmisen todellisuutta ja yksilö nähdään aktiivisena. (Eskola ja Suoranta 2008, 194).

Tässä tutkimuksessani liityn tähän fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen, jonka yksi tutkimusmetodi teemahaastattelu on. Haastattelussa annetaan ihmiselle mahdollisuus kuvata omaa arkitodellisuuttaan. Vaikka en kovin semioottisesti aineistoani olekaan analysoinut, tietyt tavat kuvata esimerkiksi arjen kiirettä toistuu aineistossani. Nämä kerronnan tavat ja ilmaisut luovat omalta osaltaan sitä todellisuutta, miten pienten lasten vanhemmat oman arkensa hahmottavat sosiaalisesti, psykologisesti, fyysisesti ja kulttuurisesti.

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen teorialla ja viitekehyksellä voidaan tarkoittaa usein samaa, jos niillä ymmärretään sitä kokonaisuutta, mikä eri käsitteistä ja niiden välisistä yhteyksistä muotoutuu. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 18). Tutkimusongelma, joka muotoillaan tutkimuskysymyksen muotoon, syntyy parhaiten perehtymällä ensin aiheesta aiemmin kirjoitettuun tutkimukseen. Tämän jälkeen tutkija selvittää, onko aiheen ympärillä alueita, joita ei ole vielä tutkittu tai joista muuten voisi muotoutua tutkimuksen kannalta riittävän kiinnostava tutkimuskysymys. (Eskola ja Suoranta 2008, 36)

Keskeisimmät kysymykset, joihin tässä tutkimuksessa haen vastausta, ovat:

1. Millaisia kokemuksia alle kouluikäisten lasten vanhemmilla on osittaisesta hoitovapaasta?
2. Mikä edistää työajan lyhentämistä osittaisen hoitovapaan avulla, ja mikä estää sitä?

Lisäksi selvitän aineistoni avulla vanhempien käsityksiä hoivan jakautumisesta perheessä. Myös perheiden suhde päivähoittoon tulee väistämättä esille, samoin kuin vanhempien näkemykset työn ja perheen yhdistämisestä.

5.2 Tutkimuksen toteuttaminen

Valitsin aiheeni kesällä 2013. Keskustelu työaikojen lyhentämisestä, perheen ja työn yhdistämisestä ja työurien pidentämisestä on ollut ajankohtaista vuosien 2013 ja 2014 aikana. Nykyisen hallituksen tavoitteena on ollut lisätä työelämän joustoja ja sitä kautta työurien pituutta. Taustalla olivat myös omakohtaiset kokemukseni osittaisen hoitovapaan pitämisestä ja erityisesti vaikeudesta vähentää työtehtäviä työpaikalla, vaikka työaika oli 20 % vähemmän. Halusin tietää, jakavatko muut vanhemmat saman kokemuksen. Millainen on sosiaalipoliittinen järjestelmä, joka on rakennettu tukemaan lapsiperheitä, mutta joka käytännössä harvan kohdalla toteutuu niin kuin mallia ja siihen liittyvää lainsäädäntöä valmistelleet ovat ajatelleet?

Sain työstäni opintovapaata 1.2.–30.4.2014 välisen ajan ja tein haastattelut helmimaaliskuussa, yksilöhaastatteluina. Päädyin rajaamaan haastateltavat niin, että he edustavat kahden huoltajan perheitä, joissa ainakin toisella vanhemmista on ylempi korkeakoulututkinto. Kaikki haastateltavat asuvat kaupungissa. Perheessä on parhaillaan tai on ollut hiljattain alle kouluikäisiä lapsia. Omat sukulaiseni ja lähimmän ystäväpiirini rajasin ulos haastateltavista. Kyselin haastateltavia mm. työkavereiltani ja lasten päiväkodin henkilökunnalta, sekä yhdeltä kollegaltani joka asuu Helsingissä.

Testasin haastattelukysymykseni koehaastattelussa työkaverillani. Totesin, että kysymykset ovat onnistuneet ja saan vastaukset niihin kysymyksiin, joihin gradussani haen vastausta. Haastatteluista tuli äänitettyä nauhaa n. 15–35 minuuttia/haastattelu. Litteroituna haastattelumateriaalia on yhteensä 54 sivua.

Haastattelin kahdeksaa henkilöä helmi-maaliskuussa 2014 (taulukko 2). Heistä kolme asuu Uudellamaalla ja käy työssä Helsingissä. Yksi asuu Pohjanmaalla. Muut neljä asuvat Keski-Suomessa. Rajasin aineistoni niin, että haastateltavat ovat kahden huoltajan perheitä, joissa kumpikin huoltaja asuu samassa taloudessa lasten kanssa. Kaikki haastatellut asuvat kaupungissa. Haastatelluista kaksi oli isiä ja muut äitejä. Kaikki perheet ovat siis kahden vanhemman perheitä. Yksi perheistä on kahden naisen sateenkaariperhe. Yhden perheen molemmat vanhemmat ovat muuttaneet aikuisina työhön Suomeen, ennen lasten syntymää.

Yksi haastattelemani äiti on yrittäjä, kaikki muut ovat palkansaaajia. Kaksi työskentelee esimiesasemassa. Perheissä oli kahdesta neljään lasta, iältään kahdesta vuodesta 11 vuoteen. Haastatelluista kuusi teki parhaillaan lyhennettyä työaikaa osittaisella hoitovapaalla. Kaksi haastateltua ei ollut käyttänyt koskaan osittaista hoitovapaata.

TAULUKKO 2. Haastattelut (sukunimet muutettu, Jalavan perheestä haastattelin sekä isän että äidin).

perheen nimi	haastateltu perheen jäsen	lasten määrä	lasten iät	perheessä käyttänyt osittaista hoitovapaata
Ek	isä	4	11,9,5 ja 3	isä
Jalava	äiti	2	5 ja 3	äiti
Jalava	isä	2	5 ja 3	äiti
Koivunen	äiti	2	11 ja 4	ei kumpikaan
Kuusinen	äiti	2	6 ja 4	molemmat
Leppänen	äiti	2	4 ja 2	äiti
Maple	äiti	2	6 ja 4	molemmat
Saarni	äiti	2	7 ja 7	äiti

Lainasin yliopistolta kaksi nauhuria, joilla äänitin haastattelut. Haastattelutilanteissa ilahduin teemoista ja samankaltaisuuksissa vastauksissa ja huomasin, että tietyt aiheet toistuivat vastauksissa. Sillä tavoin sain myös vahvistusta olettamukselleni, että olen tutkimassa aihetta, jolla on merkitystä lapsiperheiden arjessa. Vastauksissa kuului selkeästi osittaisen hoitovapaan merkitys yhtenä vaihtoehtona helpottaa osaltaan työn ja perheen yhteensovittamista silloin, kun lapset ovat pieniä.

Haastattelujen pituus litteroituna vaihtelee neljän ja 11 sivun välillä. Huomasin, että haastatellessani tulin viimeisissä haastatteluissa ytimekkäämmäksi. Kaikki haastateltavani vastasivat hyvin ja keskittyneesti kysymyksiin. Tilannetta helpotti se, että aihe oli sellainen, jota he olivat jo pohtineet omassa perheen arjessaan sekä keskustelleet aiheesta myös puolisonsa ja osa myös muiden lähipiirin ihmisten kanssa.

Haastattelutilanteet koin hyvin rentoina ja oli helppoa saada haastateltavat kertomaan aiheesta. Tein haastatteluista kaksi haastateltavien kotona, kaksi kahvilassa ja muut haastateltavien työpaikoilla. Alkukankeuden jälkeen minun oli helppoa myös löytää sopivat haastateltavat ja kaikki haastattelemani suostuivat hyvin mielellään ja olivat motivoituneita haastattelutilanteessa. Ehkä asiaa auttoi, että heistä moni on itsekin kirjoittanut jonkin opinnäytetyön hiljattain. Heillä oli siis myös omakohtaista kokemusta, millaista tutkielman tekeminen voi olla. Kaikki haastattelemani henkilöt kokivat mahdollisuuden osittaiseen hoitovapaaseen periaatteessa hyvänä asiana. Muutama henkilö kieltäytyi haastattelusta, koska ei omannut omakohtaista kokemusta osittaisesta hoitovapaasta.

Haastattelurunko on liitteenä. Teemoittelu nousi lukemastani teoriakirjallisuudesta ja aiemman aiheeseen liittyvän tutkimuksen perusteella. Halusin saada tietoa siitä, miten perheen valinnat osittaisen hoitovapaan suhteen ovat vaikuttaneet vanhempien väliseen työnjakoon suhteessa hoivaan perheessä. Halusin myös tarkastella, miten vanhemmat ovat kokeneet suhtautumisen työajan lyhentämiseen työpaikallaan ja suhteessa omaan työhönsä. Valtaosa haastateltavistani tekee työtä varsin itsenäisesti, asiantuntijatyössä, jossa työaikojen ja -tehtävien määrittely ei ole aina kovin helppoa. Halusin myös kysyä osittaisen hoitovapaan ja päivähoidon välisestä suhteesta, koska valtaosa 3-7-vuotiaista on päiväkodissa, kuten myös haastateltavien lapset. Rajasin pois koulun aloittaneet lapset, koska silloin olisi pitänyt käsitellä myös koulun ja kodin yhteistyötä. Nyt keskityn siis tarkastelemaan graduni otsikon mukaisesti alle kouluikäisten lasten perheitä ja näistä kahden huoltajan perheitä suhteessa osittaiseen hoitovapaaseen.

Teemahaastattelua on kuvattu (Hirsjärvi 2000, 48) hyväksi haastattelumetodiksi silloin, kun halutaan jättää enemmän väljyyttä siihen, miten syvälle tutkimushaastatteluissa mennään. Teemahaastattelu sijoittuu kvalitatiivisena menetelmänä syvähaastattelun ja strukturoidun haastattelun väliin.

Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa (Hirsjärvi 2000, 47) kysymykset ovat kaikille samat, mutta niiden järjestys voi haastattelutilanteessa vaihdella. Haastatteli on jonkin asian ennakolta päättänyt haastattelua suunnitellessaan, mutta hän voi myös jättää väljyyttä niin, että tilanne voi itsessään tuottaa myös jotain uutta.

Itselleni kävi näin viimeisessä haastattelutilanteessa, jossa tuli lisäystä vastauksissa sen kautta, että haastateltavani oli aikuisena Suomeen töihin muuttanut henkilö. Hän lähti oma-aloitteisesti vertailemaan työelämää lähtömaassaan ja Suomessa, mikä oli mielestäni todella mielenkiintoista kuulla ja liittää aineistooni.

5.3 Aineisto ja sen analyysi

Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2009, 22) muistuttavat, että haastattelusta poimittujen lainausten käyttäminen lopullisessa tutkimusraportissa on enemmänkin ”tekstin elävöittämistä” kuin argumentoinnin tukemista. Aineistosta esitettävän analyysin ja tieteellisen argumentoinnin pitää nousta empiirisestä aineiston analysoinnista.

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä redusointi eli pelkistäminen tarkoittaa tiedon tiivistämistä tai jakamista osiin. Pelkistämistä ohjaavat tutkimuskysymykset ja se viitekehys, johon tutkimus halutaan liittää. Analyysiyksikkö voi olla jopa vain yksi sana. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 109)

Aineistossani tein analyysia heti teemoittain, koska aineisto oli suhteellisen suppea ja haastattelut olivat analyysivaiheessa minulla tuoreina mielessä. Jo litteroidessa huomasin aineistossani toistuvia teemoja ja asiakokonaisuuksia, joita toisaalta olin tavoitellut jo haastattelukysymyksiäni muotoillessani. Analyysini perustui siis teemoitteluun, ei yksittäisen sanan tai toistuvien sanojen etsimiseen aineistosta.

Teemoittelussa annetaan painoa erityisesti sille, ”mitä kustakin teemasta on sanottu”. (Tuomi 2009, 93). Mielestäni teoriataustaan perehtymisen pohjalta aineiston teemoittelu ja aiheiden jaottelu oli varsin helppoa. Aineistossa toistui samoja teemoja, jotka tutkimuskirjallisuudessa olivat tulleet jo aiemmin vastaan. Kävin läpi litteroimani aineiston ja tein sinne merkinnät niihin sitaatteihin, jotka sopivat eri alaotsikoiden alle. Samalla sinne alkoi rakentua myös erilaisia alateemoja, joita päätin avata teoriakirjallisuuden valossa.

6 VANHEMPIEN KOKEMUKSIA OSITTAISESTA HOITOVAPAASTA

Tässä luvussa kuvaan tutkimusaineistoani ja sen perusteella niitä syitä, mitkä motivoivat vanhempia käyttämään mahdollisuutta osittaiseen hoitovapaaseen. Sen jälkeen kuvaan, miten vanhemmat ovat perheessä keskustelleet ja tehneet työnjakoa hoivan osalta. Työajan lyhentäminen heikentää aina perheen tuloja ja siksi kuvaan myös vanhempien näkemyksiä tästä aiheesta. Neljännessä alaluvussa esittelen vanhempien kuvauksia siitä, miten he käyttävät lisääntyntä aikaa lasten kanssa tai oman sekä perheen jaksamisen tukena.

6.1 Syitä osittaiselle hoitovapaalle hakeutumiseen

Tärkeimmäksi syyksi hakeutua osittaiselle hoitovapaalle aineistoni perusteella nousee lasten päivähoidossa viettämän ajan vähentäminen ja vanhemman ja lasten välisen yhteisen ajan lisääminen. Erityisesti pienimpien lasten kohdalla haastattelemani vanhemmat kokevat päiväkodin myös väsyttävän lapsia ja lapsen tarvitsevan palautumisaikaa päiväkodin ohjelmoidusta arjesta.

Haastattelemieni henkilöiden perheissä osittaista hoitovapaata on käytetty eri tavoin. Yleisin oli yhden vapaapäivän malli viikossa. Silloin vapaa on sijoitettu pääsääntöisesti viikonlopun yhteyteen eli se on työstä riippuen joko maanantai, perjantai tai jompikumpi viikonlopun päivistä, jos normaalisti myös lauantai tai sunnuntai voisi olla työpäivä.

Erityisesti pääkaupunkiseudulla työskentelevien kohdalla yhden vapaapäivän pitämistä perusteltiin työmatkaan kuluvalle ajalle. Perheet kokivat helpottavana että on yksi aamu vähemmän kiireisiä lähtöjä. Vanhemmat pyrkivät lyhentämään lasten hoitopäiviä myös vuorottelemalla siinä, että toinen vie lapset ja toinen puolestaan menee aikaisemmin työhön ja iltapäivällä vuoro vaihtuu, eli myöhemmin töihin mennyt voi olla pidempään töissä.

"Nyt voidaan 4 työpäivää rakentaa normaalilla, että toinen vie ja toinen hakee. Ja voidaan joustavasti vaihtaa sitä, että kumpi vie ja kumpi hakee. (isä Jalava)

Toisissa perheissä työpäivä on päätetty lyhentää toisella vanhemmalla kuuden tunnin mittaiseksi. Silloin kokemus siitä, että yhteistä aikaa olisi työpäivän jälkeen olla lasten kanssa enemmän saattaa joskus toteutua. Kokoaikaista työtä tekevillä kun perhe on usein kotona vasta viiden jälkeen iltapäivällä.

"Jos lapsi on päiväkodissa sinne neljään tai sinne viiteenkin asti niin se ilta on siinä sitten niin lyhyt. Ei siinä hirveästi ehdi. Se menee aikalailla siihen että tehdään ruokaa ja syödään ja lapset touhuaa siinä välissä. Vanhemmat tiskaavat tai pesevät pyykkiä ja lukee päivän lehden. Ja sitten se jo onkin jo iltapala ja nukkumaan. Se aika on niin lyhyt tai ainakin musta tuntuu, no, että päivät menevät jotenkin niin nopeasti". (äiti Kuusinen)

Useimmat haastattelemistani perheistä olivat siis kuitenkin päätyneet yhden kokonaisen vapaapäivän malliin. Helsingissä työskentelevillä, haastattelemillani isillä ja äideillä työmatkaan päivittäin meni yhteensä yli kaksi tuntia. Se vaikutti osaltaan siihen, miten perheissä oli päätetty osittaista hoitovapaata käyttää.

Osittaisen hoitovapaan mahdollistama vapaapäivä oli useammassa perheessä sijoitettu viikonlopun yhteyteen. Silloin koettiin, että pidempi viikonloppu toi yhtämittaisen tauon työhön ja päiväkotiin ja vähensi myös kiireisten aamulähtöjen määrää. Erityisesti näissä perheissä korostui aineistossani kokemus, että vanhemman lisääntynyt vapaa-aika työstä oli myös edistänyt vanhemman ja osin koko perheen jaksamista.

Vanhemmat perustelivat useammassakin haastattelussa osittaisen hoitovapaan käyttämistä myös arjen jaksamisen tukijana.

"Minun mielestä se (osittainen hoitovapaa) auttaa jaksamaan itseä niin töissä kuin kotona. Varsinkin siinä vaiheessa kun lapset oli pieniä. Se auttoi itseäni jaksamaan. Kyllä jos siellä töissäkin olisi ollut kokopäiväisesti, niin olisi se alkanut varmaan käydä aika rankaksi. Ja sitten sekä työnantajalle että itselle, kun lapset sairastivat aika paljon kun menivät päiväkotiin. Niin sitten se meni jotenkin helpommin, että mies pystyi olemaan kotona sairaan lapsen kanssa ja minä olin sitten ne vapaapäivät. Tavallaan se ei kuormittanut varmaan työnantajaakaan sillä tavalla. (äiti Saarni)

"Mua auttaa ainakin jaksamaan töissä paremmin...ja pojista näkee, että niiden suhde muhun on ihan läheinen ja hyvä. Tai ne eivät osaa sanoa sitä, koska tää on niiden todellisuutta". (isä Ek)

Osittaista hoitovapaata voi hyödyntää myös opiskeluun tai jonkun muun projektin edistämiseen. Jos lapset ovat kuitenkin samaan aikaan kotona vapaapäivänä, niin vanhemman ei ole välttämättä helppoa edistää omia hankkeitaan. Kotona myös on kotitöitä ja hoitovapaapäivälle voi olla tarvetta sopia asiointeja, jotka vievät myös aikaa.

"Ehkä vaimollakin oli ajatuksia opiskelun ja sen hoitovapaan yhdistämisessä, jotka ei sitten kuitenkaan mennyt aina ihan niin kuin oli miettinyt". (isä Jalava)

Riitta Jallinojan (2000, 86) esille tuomaa parisuhteen jännitettä kuvitteellisen ja todellisen välillä ei vastauksissani suoraan tuotu esille. Vaikka vanhemmuus syntyy parisuhteesta, niin lastenhoidon osalta vanhemmat eivät ilmeisesti halua korostaa kahden vanhemman perheissäkään parisuhdettaan. Parikeskeisyyden sijaan tai rinnalle luodaan perheissä vanhemmuussuhde.

6.2 Vanhempien työnjaosta suhteessa hoivaan

Kaikissa haastattelemissani perheissä myös toinen puoliso oli käyttänyt oikeutensa ainakin isyysvapaaseen tai ollut erilaisia vapaita yhdistelemällä pidempiä jaksoja kesälomalla.

"Isäkuukauden käytin...siis vanhemman kanssa se meni niin että...minä en nyt muista millä olin, mutta siinä oli kuukauden klappi ennen kuin vaimo aloitti työt...olin kuitenkin, vähän aikaa, minun mielestä. Ja isäkuukaudet ovat ajoittuneet kesiin". (isä Jalava)

Yksi ratkaiseva tekijä siinä, kumpi vanhemmista osittaista hoitovapaata hakee, on palkka. Edelleen useammin isä on perheessä enemmän ansaitseva puoliso, niin valtaosassa näistäkin haastattelemistani perheistä. Myös meneillään olevat työtehtävät, tilanne työpaikalla tai siirtyminen uusiin työtehtäviin hiljattain voi vaikuttaa siihen, että vanhemman on vaikea hakea lyhyempää työaikaa.

"Ehkä nuoremman osalta työtilanteet olivat semmoiset, että on vaan olevinaan niin kauheen korvaamaton. Meillä sattui just siihen aikaan, että tää paikka oli ollut remontissa ja sen uuden yksikön kaikkien työntekijöiden ja työnjohdon rekrytointi ja perehdytys, kaikki sattui siihen meidän nuorimman syntymän aikoihin ja sen jälkeen. Ehkä se automaattisesti meni näin että katsottiin että tällä rintamalla on enemmän epävakautta pitää sitä työajan lyhennystä". (isä Jalava)

Haastateltavista osa kuitenkin totesi, että tulevaisuudessa tilanne voi muuttua, kun naiset alkaa olla miehiä keskimäärin korkeammin koulutettuja ja naisia on mahdollisesti aiempaa enemmän esimiestehtävissä.

Haastatteluissa nousi yllättävän vähän esille kotitöihin käytetty aika, vaikka tutkimusten mukaan lapsiperheissä kotitöihin käytetty aika määrä lisääntyy verrattuna lapsettomiin kotitalouksiin. Aineistossani kotitöiden jakaminen näyttäytyi perheissä yllättävän tasarvoisena. Ehkä haastateltaviksi valikoitui kahden vanhemman perheitä, joissa asiasta on neuvoteltu tavanomaista enemmän. Tai sitten haastattelutilanteessa kotitöiden jakoon liittyviä ristiriitoja ei haluttu tuoda esille. Toisaalta aineistoni kannalta ei ollutkaan keskiössä se, miten kotitöitä jaetaan, vaan miten perheen ja työn yhteensovittaminen sujuu.

"Mä olen yrittänyt tehdä kotitöitä, televisioavusteisesti. Mutta se tuntuu olevan niin, että kun mä olen yksin poikien kanssa, ne käyttää tilannetta hyväkseen ja alkaa piirittää mua. Ja ne leikkii sellaisia leikkejä, joita äidin kanssa ei leikitä. Eli karhun jahtausleikkiä tai jotakin. Se on niin kerta kaikkiaan intensiivistä, että mun pitää koko ajan huomioida heidät. Se on kyllä jännä juttu." (isä Ek)

Aineistoni perusteella äideillä oli kuitenkin suurempi rooli perheen arjen organisoinnissa, lasten vaatteiden hankkijana, yhteyden pitäjänä päivähoitoon tai kodin siisteydestä ja puhtaudesta huolehtijana.

"...antakaa mun olla rauhassa ja yksin edes vähän aikaa. Mutta aina se on äiti jota ne huutaa. Ja sitten mä sanon, että kun teillä on isäkin". (äiti Koivunen)

"En oo ihan varma, että hyötyykö vaimo itse siitä järjestelystä (osittainen hoitovapaa). Että minkälaisia lepopäiviä ne hoitovapaapäivät on..." (isä Jalava)

Paitsi osittaiselle hoitovapaalle, äidit jäävät myös isiä useammin hoitamaan kotiin tilapäiselle hoitovapaalle sairastunutta lastaan.

"Jos tilastoa tekisi, niin vaimo on useammin jäänyt kotiin. Hänellä on ehkä vähemmän sellaisia buukattuja asioita, mitkä pitäis perua. Mutta silloin kun (vaimolla) on matkapäiviä, niin ne on totaalisia ja sitten luovitaan". (isä Jalava)

6.3 Vaikutukset perheen taloudelliseen tilanteeseen

Aineistossani tuli vahvasti esille, että vaikka kyseessä olivat keskituloiset perheet, ansionmenetys osittaisen hoitovapaan aikana tuntui selvästi perheen taloudessa. Toisaalta lisääntyvää yhteistä aikaa lasten kanssa moni piti niin arvokkaana, että sen takia oli valmis siirtämään hankintoja tai tyytymään hieman niukempaan elintasoon.

"No kyllähän ne tulot tippuvat, onhan se selvä. Mutta me ollaan se jotenkin saatu kikkailtua. Olemme kauan asuneet tässä, eikä ole haaveiltu niistä isoista omakotitaloista. En mä oikein muuta miinusta siinä näe. En ole sellainen uraohjus, en ehkä haluaisikaan olla siellä työelämässä sillä tavalla, niin tää on oikein sopiva meille". (äiti Saarni)

Perheet pitivät joustavan hoitorahan määrää hyvin nimellisenä. Se ei lähellekään korvaa sitä tuloa, joka vanhemmilla jäi ansaitsematta palkkana tai yrittäjätuloina. Toisaalta pienikin tulonsiirto koettiin tervetulleena lisänä perheen taloudelle, mutta ei kuitenkaan syynä hakeutua osittaiselle hoitovapaalle.

"Se (joustava hoitoraha) on ihan kiva, että sen saa ja tosiaan että se tasaa sitä eriarvoisuutta sen kannalta, joka on siellä kotona, suhteessa puolisoon. Mutta kyllä se on kuitenkin niin pieni summa, että ei se siihen vaikuta. Hyvinkin on mahdollista, että vielä jatkan sitten, kun nuorempi on täyttänyt 3 vuotta". (äiti Leppänen)

"Se tuki on häviävän pieni...on selvitty näillä ja eletään vähän niukemmin ja annetaan jotakin lapsille...me ei olla huipputulolaisia, eikä kaikkien mielestä edes hyvätulolaisia, mutta kuitenkin pärjätään vaikka ollaan oltu kotona ja hoitovapailla". (isä Ek)

En mennyt haastattelussani kovin pitkälle perheen talouden tarkastelussa. Silti tässä pienessäkin otoksessa nousi esille, että lapsiperheissä vanhemmat keskustelevat paljon rahaan liittyvistä kysymyksistä ja valinnoista. Monilla on iso asuntolaina hoidettavana. Jos raha puhuttaa näin paljon kahden palkansaajan perheissä, niin miten paljon se mahtaakaan askarruttaa pienempituloisissa tai yhden huoltajan perheissä. Talous asettaa siis ilmeisesti joka tapauksessa perheet välillä vaikeiden valintojen eteen.

"Kyllä varmasti sillä (joustava hoitoraha) on jopa valintoja ohjaavaa merkitystä. Että mitä enemmän sitä (palkan menetystä) pystytään kompensoimaan. Että kyllä rajatapauksissa ihmisillä on varmaan taskulaskimet kovasti käytössä, että mihin on varaa. Mutta enemmän vielä uskon että on merkitystä siihen, että miten perheessä voidaan, kun joku ratkaisu on tehty. Vanha suomalainen sanonta tuntuu todelta, että kun "nälkä tulee ovesta, niin rakkaus karkaa ikkunasta". Että se taloudellinen ahdinko kiristää tunnelmia ja köyhdyttää tunteiden käsittelyä. Ja monenlaista mutkaa tuo siihen arkeen. Että lasten näkökulmasta elämänlaatua se kaventaa varmasti, mitä ahtaampaa taloudellisesti on. Tietysti ainahan voi taloutensa tehdä ahtaaksi. Niin isoa palkkaa ei tai etuusiakaan ei välttämättä oo. Mutta keskimäärin jotenkin uskon, että sillä on merkitystä". (isä Jalava)

6.4 Vanhemman ja lapsen yhteinen aika

Lisääntynyttä vapaa-aikaa käytetään aineiston mukaan eniten leppoisaan yhdessä olemiseen lasten kanssa.

"Kyllä me pääasiassa ollaan ihan kotona. 5-vuotias käy kerran viikossa kuvataidekerhossa, kun hän tykkää kovasti piirtää... Näin talven pimeillä ei kovin helposti itseensä saa vesikelillä pimeessä puistoon. Eivätkä lapsetkaan sitä varmaan niin kaipaa kun he ulkoilevat kuitenkin jo päivällä (päiväkodissa)". (äiti Leppänen)

"Meillä ei ole oikein sellaista struktuuria, mitä me tehdään. Fiilispohjalta, mikä tänään onnistuu. Millainen on sää...niin, se on ehkä kirjastoreissu, jos Prismaan pääsee lasten kanssa, niin hyvä, sitten haetaan isommat lapset koulusta ja sitten ruvetaan sitä iltapäivää jotenkin, odotellaan esikoista koulusta ja vaimoa töistä...". (isä Ek)

Toisaalta alle kouluikäisten kanssa kotona oleminenkaan ei ole aina pelkästään helppoa, varsinkaan jos lapsella on uhmakausi menossa. Lapsella voi olla myös muuta erityistä

kasvuun tai kehitykseen liittyvää huomioitavaa, joka haastaa myös vanhemman kärsivällisyyttä.

"Kyllä yritän, että me käydään ulkona. Mutta minun päivä on yleensä jo siinä kohtaa pilalla, kun lähteminen ulos kestää puolitoista tuntia. Ja kun ollaan viimein vaatteet päällä, niin yksi toteaa, että mulla on nälkä, koska on jo lounasaika. Sitten todetaan, että tässä lähtemisessä meni kyllä niin kauan, että ollaan täällä kotona sitten vaan. Mutta kyllä mä pyrin pitämään siitä ulkoilusta huolta muuten. Mutta jos on sadepäivä, niin ei ole pakko." (äiti Jalava)

Osa perheistä oli hyödyntänyt lisääntyntä vapaa-aikaa myös perheen asiointien hoitamiseen, esimerkiksi kaupassa tai lääkärissä käynteihin. Silloin niitä ei tarvitse hoitaa illalla tai viikonloppuna. Toiset taas jättävät asioinnit suosiolla aikaan, jolloin lapsia ei välttämättä tarvitse ottaa mukaan vaikkapa ruokakauppaan.

"Käytännössä 3- ja 5-vuotiaitten poikien kanssa asiointien hoitaminen on erittäin hankalaa. Prisma voi olla hyvin haasteellinen paketti. Että kyllä se on varastettua aikaa milloin asioita hoidetaan. Maanantaina kun vaimo palaa töistä, niin silloin voisi hoitaa joitakin asioita". (isä Ek)

Ne vanhemmat, jotka olivat sijoittaneet ylimääräisen vapaapäivän viikonlopun yhteyteen, vaikuttivat varsin tyytyväisiltä järjestelyynsä.

"Joo, se on ollut musta koko ajan tärkeätä että tulee pidempi viikonloppu siihen". (äiti Saarni).

Kovin voimakkaasti haastateltavat eivät perustelleet valintoja arvoillaan. Pienten lasten vanhemmat eivät käyttäneet perusteluna osittaiselle hoitovapaalle sitä, että aika, jolloin lapset ovat pieniä, menee nopeasti ohi. Ehkä se aika arjessa ei tunnu silloin kuluviin niin nopeasti, kun elää vuosia pienten lasten vanhempana. Yksi haastateltava kuitenkin perusteli lyhempää työaikaansa myös sillä, että haluaa viettää enemmän aikaa lastensa kanssa itse, kun lapset ovat pieniä. Hän ihmetteli, miksi jotkut alle kouluikäisten lasten vanhemmat tekevät niin pitkiä työpäiviä, että eivät ehdi arkipäivinä nähdä lapsiaan. .

"Miksi sitten edes halutaan lapsia, jos heidän kanssa ei haluta viettää aikaa?" (äiti Maple).

7 OSITTAINEN HOITOVAPAA YHTEISKUNTAPOLIITTISENA KYSYMYKSENÄ

Tässä luvussa jatkan tulosten esittelyä laajentamalla näkökulmia yksilön ja perheen kokemuksista perheen ja yhteiskunnan väliseen tarkasteluun. Yhteiskunnan rakenteelliset tekijät, esimerkiksi tarjolla olevat perhevapaiden järjestelmät, vaikuttavat ratkaisevasti perheiden valintoihin. Perheen lähiverkosto ja muu saatavissa oleva tuki erityisesti lasten hoidon osalta vaikuttavat myös ratkaisuihin työn ja perheen yhteensovittamisessa. Luvun lopussa kuvaan aineistoni pohjalta vanhempien ajatuksia osittaisen hoitovapaan järjestelmän kehittämisestä.

7.1 Työnantaja ja osittainen hoitovapaa

Harvemmalla työpaikalla onnistutaan selkeästi sopimaan, mitä työtehtäviä lyhempää työaika tekevä isä tai äiti voi jättää pois. Jos työ koetaan jo entisestään kuormittavana ja tietää, että kukaan ei sitä 20 % tekemättä jäänyttä työtä tee, niin tunnollisella työntekijällä on helposti paine tehdä enemmän kuin työajan ja palkkauksen puolesta tarvitsisi tehdä. Tässä siis toteutuu taas Raija Julkusenkin (2009) esille tuoma paradoksi, eli perheet haluaisivat keventää työtä, kun on olemassa lakisääteinen oikeus lyhentää työaika, mutta työpaikan todellisuus ei mahdollista työn vähentämistä.

Haastatellut vanhemmat kuvasivat esimiestensä ja työnantajiensä suhtautumista osittaisen hoitovapaan käyttämiseen pääasiassa myönteisesti. Otos oli pieni, mutta helpoimmin tässä aineistossa työajan järjestelyt tuntuivat joustavan yksityisellä sektorilla. Julkisella puolella tai esimerkiksi järjestöissä työajasta sopiminen oli epämääräistä. Toisaalta työntekijät kuvasivat työtään hyvinkin itsenäiseksi, mutta samaan aikaan heidän itsensä vastuulle jäi päättää, miten he työtään vähentävät osittaisen hoitovapaan aikana.

haastattelija: Miten sun työpaikalla, onko sun töissä ollut helppo sopia mitä töitä sä jätät pois silloin kun olet poissa?

äiti Saarni: No mulla on keskimääräistä helpompi, kun mulla on itsenäinen työ eikä kukaan ole riippuvainen siitä. Se on onnistunut yllättävän hyvin. Mä siirryin uuteen

työpaikkaan silloin kun aloitin äitiysloman jälkeen. Se vaan lähti, kun työnantajallakaan ei ollut tarvetta mun palveluihin niin paljon.

haastattelija: Teetkö sä töitä yksityisellä vai julkisella?

äiti Saarni: Yksityisellä puolella.

haastattelija: Julkisen puolella se on varmaan vaikeampaa?

äiti Saarni: Joo, menee varmaan siellä eri tavalla. Tuolla se on mennyt tosi nätisti ja työnantaja on kyllä joustanut siinä.

Osittaiselle hoitovapaalle hakeutumista ei ainakaan avoimesti työpaikoilla vastustettu, koska kyseessä on lakisääteinen oikeus. Siinä mielessä oikeus hoivaan on olemassa lainkin turvin. On kuitenkin eri asia, miten oikeuden käyttämiseen suhtautuvat he, jotka ehkä kokevat työpaikalla työmääränsä lisääntyvän toisen poissaolojen johdosta. Osittaisella hoitovapaalla olevan lisääntyvät vapaapäivät voivat aiheuttaa myös kateutta työpaikalla.

"No meillä suhtaudutaan mun mielestä myönteisesti, että kannustetaan ja ei tosiaan ainakaan mitään ole huomauteltu. No eihän siinä voikaan, lakisääteinen se kun on. Mutta ei siinä tosiaan ole tarvinnut koskaan mitenkään huonolla mielellä sitä pitää, vaan kyllä mun mielestä meillä suhtaudutaan hyvin". (äiti Leppänen)

Aineistossani oli yksi äiti, jonka perheessä kumpikaan ei ole käyttänyt osittaista hoitovapaata, vaikka siitä on puolisonkin kanssa ollut puhetta.

"On me siitä (osittaisesta hoitovapaasta) puhuttu. Mutta se on jotenkin vaan tyssännyt. Jotkut työkaverit ovat sanoneet, että "älä jää", että saat tehdä ihan samalla tavalla töitä tai jopa enemmän ja maksetaan kuitenkin huonommin". (äiti Koivunen)

Varsinkin isillä oli kokemuksia, että osittaisen hoitovapaan pitämisestä voidaan erikseen työpaikalla jopa kiitellä. Äidit eivät puolestaan tätä tuoneet vastauksissaan esille.

"Joskus aikaisemmin lähiesimies on saattanut kiitellä sellaisista arvovalinnoista, jotka ovat jotenkin lapsen puolella. Se on ollut minun mielestä jotenkin hienoa. Ja olen arvostanut sitä. Ja itse asiassa kyllä meidän johtajakin sanoi, että vietät lasten kanssa paljon aikaa. Että joo, kyllä esimiehet kannustaa." (isä Ek)

Lähes kaikilla osittaista hoitovapaata käyttäneillä oli työmäärän vähentäminen kuitenkin jäänyt omalle vastuulle. Selkeintä työmäärän vähentäminen oli yksityisen sektorin hoitoalalla työtä tekevällä vanhemmalla. Sen sijaan julkisella sektorilla ja järjestöissä työntekijät kokivat, että työmäärä oli pysynyt suunnilleen samana, vaikka työaika oli viidenneksen pienempi. Yksi haastatteleman äiti jopa kertoi tehtävänkuvansa laajentuneen sinä aikana kun hän oli osittaisella hoitovapaalla. Vaikka työntekijöillä oli ollut pyrkimystä neuvotella työajan käytöstä ja työn järjestelyistä, oli useammalla kokemus, että työnantajan taholta ei ollut keskusteluun valmiutta tai aikaa.

"Se kun viime keväänäkin kun olin aikaisin esimiehiin yhteydessä, niin sieltä ei sitten saanut mitään kommenttia että miten se homma hoidetaan. Tai että mihin se ylimääräinen vapaa sijoitettaisiin tai mistä vähennettäisiin töitä. Sieltä tuli kommentti, että onhan sulla oikeus, että laita vaan nyt ne paperit menemään, niin katsotaan sitä sitten. Sellaista liian epämääräistä oli se touhu". (äiti Kuusinen)

"Mulla on niin epämääräinen työ, että on vaikea sanoa, mitä siitä jää pois...teen vaan keskittyneemmin ja terävämmällä kärjellä niitä juttuja ja karsin jotain pois." (isä Ek)

Toisaalta haastatteleman vanhemmat olivat varsin motivoituneita työssään ja sitoutuneita tehtäviinsä. Työ koettiin erittäin tärkeänä osana elämää, vaikka vanhemmuus määritteli myös arkea. Useampi kuvasi myös omaa vahvaa eetostaan tehdä työtään ja laittaa itsensä likoon. Sitoutumisesta työhön kertoi osaltaan myös se, että ne työt, joita ei ehtinyt työpaikalla tehdä, kulkeutuivat kotiin, missä niitä tehtiin illalla lasten nukahdettua.

"Se on varmaan, että kun ollaan töissä, niin sitten ollaan. Varmaan tämä työnantaja ja työ, missä olen...se ikään kuin imaisee. Sitä ollaan ikään kuin sellaisessa, että ikään kuin minusta on kiinni jotkut jutut..." (äiti Koivunen).

"...asiantuntijatyö on jotenkin haasteellisempi. Ja se, että on niin suuri intohimo töihin, että ei ole itsekään valmis luopumaan mistään. Että jos ei niitä itse tee, niin ei niitä kyllä kukaan muukaan sitten tee, mä ne sitten kaikki teen tavalla tai toisella". (äiti Jalava)

Lyhempi työaika vaikutti työpäiviin niin, että niistä tuli helposti aiempaa tiiviimpiä. Toisaalta tämän voi nähdä tehokkaana työn tekemisenä, mutta ehkä pidempään jatkuva tauoista pihistäminen voi alkaa vaikuttaa työntekijän jaksamiseen työssä.

"No kyllä kahvitauot jäävät työpaikalla pois. Sen verran täytyy sanoa. Kyllä mä sitten lähdän taas pois, että en mä sitä työpäivää pidennä. Mutta välillä kun on kiireistä aikaa, niin kyllä mä niitä saatan tehdä kotona enkä mä niitä sitten mihinkään kirjaa enkä ilmoita. Mutta en nyt hirveästi yökausia tee, ehkä kerran viikossa teen jonkun pari tuntia." (äiti Leppänen)

Osittaisen hoitovapaan rinnalla voi työelämän joustavuutta löytyä myös mahdollisuudesta pitää etätyöpäiviä, jolloin voi tehdä työtä kotoa käsin. Myös vapaapäivien säästämällä ja yhdistelemisellä vanhemmat voivat kerätä pidemmän yhtämittaisen ajan käytettäväksi lasten kanssa.

"Sittenhän mä teen matkatyötä vielä, että hyödynnän junassa istumista niin, että mä kirjaan ne tunnit kellokortille. Meillä on myös etätyömahdollisuus. Keskimäärin joka toinen viikko teen etätyöpäivän kotoa käsin". (äiti Jalava)

Yksi haastateltavani muistutti, että Suomessa on kuitenkin moneen muuhun Euroopan maahan verrattuna kohtuullisen mittaiset työpäivät, tekipä sitten kokoaikaista työtä tai osittaista työaika.

"Sukulaismies tekee siellä XXX:ssa (perheen kotimaa) todella pitkää päivää. Sellaista 12-tuntista. Ja on hänelläkin ne pienet lapset kotona. Ei siellä ole puhettakaan tällaisista systeemeistä kuin Suomessa. Vaikka täälläkin moni puhuu että työelämä on aika vaativaa, niin on tämä ihan toista kuin monessa muussa paikassa". (äiti Maple)

7.2 Päivähoito ja osittainen hoitovapaa

Vanhemmat halusivat lyhentää lasten päivähoitopäivää tai päivähoidossa vietettyjen päivien määrää viikossa hakeutumalla tekemään lyhyempää työaika. Lasten koettiin väsyvän päivähoidossa ja heille haluttiin tarjota siksi enemmän aikaa olla kotona. Myös vanhemman ja lapsen yhteistä aikaa haluttiin osittaisen hoitovapaan avulla lisätä.

"Kyllä meillä ovat lapset aina tykänneet siitä, että ovat saaneet olla paljon kotona. Ja kun he olivat pieniä, niin kyllä huomasin että kun mä tein sen alkuviikon aina töitä ja olin sitten kotona torstain ja perjantain tai keskiviikonkin, niin ne olivat jo keskiviikkona tosi väsyneitä siihen päiväkotielämään. Se oli heillekin sitten sellaista lepoa se loppuviikko."

Että kyllä sen selvästi huomasi että se olisi ollut tosi rankkaa niin pienelle olla siellä täyspäiväisesti". (äiti Saarni)

Varsinkin pääkaupunkiseudulla tai muuallakin, missä vanhemmilla on pitkä työmatka, vanhempien ehtiminen päiväkodin sulkemisaikaan voi joskus olla tiukilla. Liikenteessäkin voi tulla viivytyksiä, eikä työtilanteista irrottautuminenkaan ole aina välttämättä tunnolliselle työntekijälle helppoa, vaikka odottamassa päiväkodin pihalla ovat omat lapset.

"Alinomaa on se kilpajuoksu kello viiden kanssa. Mutta on hirveen vaikea saada päivän kuvioita pulkkaan just niin, että vois ihan rauhassa vaan mennä. Pääsääntöisesti mä juoksen ne välit, ratikan ja junan ja bussin välillä... Että se on sellaista kisaa. Mutta loppupelissä ei oo koskaan yli viiden jäänyt. Mutta kyllä se sydäntä särkee kun meidän muksut on niitä viimeisiä melkein aina". (isä Jalava)

Kuukausittainen päivähoitomaksu ei välttämättä alene siitä, jos lapset ovat neljänä arkipäivänä kuussa kotona, saati silloin jos lapset haetaan aikaisemmin hoidosta. Osa perheistä pyrkii kuitenkin erilaisilla järjestelyillä pitämään myös hoitopäivien lukumäärän pienempänä, jolloin myös päivähoitomaksu alenee. Jos hoitopäivien määrä vaihtelee kuukausittain, perheillä on jatkuva laskeminen ja ilmoittamisvelvoite päivähoitoon, miten paljon hoidon tarvetta missäkin kuussa on. Ennakointi voi joidenkin perheiden kohdalla olla vaikeaa, jos vanhempien työtilanteita ei voi täysin tietää viikkoja aikaisemmin.

Vanhemmat arvostivat kuitenkin päivähoitoa ja kokivat lastensa oppivan siellä monia taitoja, jotka eivät vahvistuisi samalla tavoin kotihoidossa. Useampi vanhempi nosti tässä yhteydessä esille lapsen sosiaalisten taitojen kehittymisen.

"Helpottaahan sekin arkea, että lapsi on edes osan päivää siellä (päiväkodissa) että lapsi on sille päivälle saanut sen leikkikaverikiintiönsä. Kuitenkin melkein 7 ja 5-vuotiaat kuitenkin haluaa olla niiden kavereiden kanssa. Ne menevät päiväkotiin mielellään. Ne ehtivät sen touhun siinä ja sitten kun ne tulevat kotiin niin se on leppoisaa yhdessäoloa eikä sitten tarvii enää organisoitua johonkin suuntaan ja lähtee jonnekin harrastuksiin". (äiti Kuusinen)

"Suurta valitusta ei ole, tarhassa on kivaa, kotonakin on kivaa. Me ollaan aika tyytyväisiä". (isä Ek)

Yllättävää aineistossani oli se, että vanhemmat, joilla oli kokemusta esikoulusta (puhekielessä usein "eskari") tai lapsi menossa lähiaikoina sinne, kokivat, että päivähoidon puolelta toivotaan aiempaa suurempaa lapsen läsnäoloa päiväkodissa esikoululaisena. Vanhemmat kokivat, että osittaisen hoitovapaan ja esikoulun yhdistäminen voi olla tämän johdosta vaikeaa. Vanhempi saattoi myös kokea syyllisyyttä, jos hän oli kotona ja lapset esikoulussa. Esiopetus ei kuitenkaan kuulu oppivelvollisuuden piiriin. Periaatteessa kunnilla on velvoite tarjota maksutonta esiopetusta puolipäiväisesti. Ilmeisesti esikouluikäisten varhaiskasvatus kuitenkin suunnitellaan monissa päiväkodeissa kokonaisvaltaisemmin ja esiopetus sijoittuu eri kohtiin päivähoidossa vietettävää aikaa. Kun peruskoulua aloittavien koulutunteja on yleensä neljästä viiteen päivässä, esikoululaisella on usein hoitopäivä aamun seitsemästä tai kahdeksasta kello 16 tai 17 saakka iltapäivällä.

"Se eskari on tavallaan kyllä tosi pitkä päivä. Mutta ei se silloin oikein käynyt mielessäkkään että olisin voinut jäädä osittaiselle hoitovapaalle). Enkä kyllä oikein tiedä miksi". (äiti Saarni)

"Ehkä se on tuo päiväkotiki (hankalaa osittaisessa hoitovapaassa). Koska se on tuollainen peruspäiväkotiki, niin siellä on varsinkin eskareille sitä ohjelmaa. Välillä tulee ihan niitä suoria pyyntöjä että kun X:llä on vapaapäivä, mutta kun meillä on nyt luistelua tai sitä tai tätä, niin niitä on tullut". (äiti Kuusinen)

7.3 Perheen lähiverkoston merkitys

Aineistoni on pieni, mutta sen perusteella perheen lähiverkostojen puute tai tuen vähäisyys lisäävät tarvetta työelämän joustoille. Merkittävimpinä perheen ulkopuolisina avun tarjoajina mainittiin isovanhemmat. Toisaalta mainintoja tuli myös isovanhempien roolin vähäisyydestä tai puuttumisesta perheen arjessa. Syynä saattoivat silloin olla pitkät välimatkat, isovanhempien sairaudet tai se, että he olivat jo kuolleet. Toisaalta isovanhemmilla koettiin olevan myös omia kiireitään tai he kävivät auttamassa myös muiden lastensa perheissä. Joitakin mainintoja tuli naapureista ja ystäväperheistä, mutta esimerkiksi lastenhoitoon liittyvä apu on silloin usein vaihtokauppaa ja enemmänkin

satunnaista. Maksetusta lasten hoitoavusta tai kotipalveluista ei maininnut yksikään haastattelemani perhe. Sen sijaan useampi vanhempi kuvasi, että perhettä "pyöritetään" yhdessä toisen vanhemman kanssa.

"Meillä on aika pitkällä kaikki. Että kummatkin mummolat, sellainen 150 kilometriä on sinne. Että ei meillä täällä silleen oo kauheasti. Ihan itse on pyöritetty arkea. Nyt kun tytöt ovat isompia niin toki jo heidän kavereista ja niiden vanhemmista on apua. Mutta kyllä se oli aika vähäistä se tukiverkko silloin kun he olivat pieniä. (äiti Saarni)

"Meillä ei ole isovanhempia lähimainkaan. Ei ole juuri koskaan saatu mitään apua keneltäkään lasten hoitamiseen. Se on meidän elämän sellainen vaativa paikka. Koko klaani on koko ajan omissa käsissä. Se on varmaan vaikuttanut". (isä Ek)

"Ukki käy lapsia katsomassa kun ollaan itsekin kotona, mikä on toki kiva sekin. Ja mun miehen isä on kuollut ja mun äiti on kuollut. Ja hänen äitinsä taas asuu sen verran kaukana ja on sen verran sairastellut itse, että ei voi ajatellakaan että hän vaikka auttaisi tuollaista 1,5- vuotiasta portaissa. Hyvä kun itsekään pääsee portaista ylös ja alas. Että ei meillä nyt oikein semmoista oo. Että jonkun kerran ovat ystävät katsoneet lapsia sen aikaa, että on joskus käyty jossain, mutta sekin on ollut ihan yksi tai kaksi kertaa". (äiti Leppänen)

Joskus isovanhemmilla voi olla hyvinkin suuri rooli perheen arjessa ja jopa lasten päivähoidon järjestelyissä. Jalavan perheessä mummi oli hoitanut perheen esikoista kun äiti lähti hoitovapaan jälkeen töihin. Mummi oli jopa ajoittanut oman eläkkeelle jäämisen ajankohtansa niin, että voi jäädä hoitamaan lastenlastaan.

Perheen lähiverkostolle annettiin suurta arvoa perheissä, vaikka verkosto olisi pienikin. Tietoisuus siitä, että voi tarvittaessa pyytää apua ja tietää, kenen puoleen on lupa tarvittaessa kääntyä, lisäsi vanhempien turvallisuuden tunnetta.

"Sitten vielä tosta verkostosta. Naapuri on luvannut, että jos joskus menee tiukoille niin hän voi käydä joskus hakemassa... Jota me ei oo kyllä tähän asti käytetty, mutta on kiitollisina rekisteröity". (isä Jalava)

7.4 Vanhempien ajatuksia osittaisen hoitovapaan kehittämisestä

Vaikka oikeus jäädä osittaiselle hoitovapaalle on lakisääteinen, silti osaa haastattelemistani vanhemmista mietitytti vapaan oikeutus, heidän valintansa legitimizeetti muiden ihmisten silmissä.

Haastattelija: Mitä sä luulet, kannustaisiko se vanhempia lyhentämään työaikaan jos siitä saisi jotain (tulonsiirtoa) myös nämä 3-7-vuotiatten vanhemmat?

Äiti Saarni: Kyllä mää luulen. Vaikka se ei tälläkään hetkellä ole kuin muutama kymppi. Mutta jotenkin, jos se olisi tuettua, niin se olisi helpommin hyväksyttävissä. Sitä ei tarvitsisi sillä tavalla selitellä, että miksi mä teen nyt osa-aikaista. Kyllä mä muistan sen sinne reiluun 4 vuoteen asti, silloin mä en saanut mitään. Ehkä se oli enemmän sellainen ihmetyksen aihe, että miten sä voit olla osa-aikaisena. Mutta ei sitä nyt enää kukaan ihmettele.

Erityisesti perheet arvostavat mahdollisuutta lyhentää työaikaansa siinä vaiheessa, kun hoitovapaan jälkeen vanhempi palaa työelämään. Osittaisen hoitovapaan avulla lapselle voi tarjota ikään kuin "pehmeän laskun" päivähoiton aloittamiseen, kun aika hoidossa ei ole niin pitkä kuin se olisi, jos vanhempi tekisi kokoaikaista työaikaan. Toisaalta jotkut vanhemmat ihmettelivät, miksi joustavaa tai osittaista hoitorahaa maksetaan vain alle 3-vuotiaiden vanhemmille ja lisäksi koulun aloittaville. Moni 3-7 vuotiaan vanhempikin haluaa lyhentää työaikaansa ja ottaisi mielellään varmasti vastaan edes pienen kompensaation tulojen menettämisestä. Toisaalta on myös perheitä, joissa tulot eivät oikein riitä menoihin, vaikka olisi kaksikin kokoaikaista työtä tekevää vanhempaa.

"...Että miksi koululaisesta maksetaan tai tuetaan sitä, että vanhempi on kotona. Kun koululainen on kuitenkin sen neljä tuntia vai mitä se nyt on siellä koulussa. Että eihän vanhemmat sinä aikana hyödytä kotona ketään. Kaikki ei voi lyhentää työtään. Jos olisin sen 50 % töissä, niin olisin sen joka toisen viikon kotona ja mitä ekaluokkalainen on sitten neljä tuntia poissa. Onko hyödyllistä yhteiskunnalle maksaa minulle sitten sellaiselta ajalta jotain korvausta, kun lapsi on kuitenkin koulussa? Että on se ihan kiva, että voi lyhentää näitä, että lapsi ei tarvitse jotain jälkkäritoimintaa niin paljoa. Mutta sitä mä ihmettelen, että ekaluokkalaisesta maksetaan jos vanhempi on kotona, mutta niistä 3-6-vuotiaista ei makseta. Kun kuitenkin moni tekee niin jolla on se vakituinen työpaikka ja on se

mahdollisuus. On monia jotka on sen kolmevuotiaan kanssa kotona ja menevät sitten töihin. Ehkä se tuntuu joskus ahdistavalta että miten lapsi siellä päiväkodissa pärjää. Sehän helpottaisi, jos voisi silloin mennä osa-aikaisena töihin. (äiti Kuusinen)

Vaikka joku haastateltavistani mainitsi, että osa-aikaisen hoitovapaan käyttäminen tai lyhennetyn työajan tekeminen lisäisi työpaikkoja, tämän hetken työmarkkinoilla ei siitä ole varmuutta. Yhdenkään haastattelemani vanhemman kohdalla ei tullut esille, että hänen töitään olisi siirretty kenenkään toisen työntekijän tehtäväksi. Näyttäisi enemmänkin siltä, että jos lyhentää työaikaansa ja varsinkin, jos työskentelee varsin itsenäisessä asiantuntijatehtävässä, on itse vain tehtävä työnsä lyhyemmässä ajassa mutta pienemmällä palkalla.

"Ei varmaan kovin monessa maassa ole tällaista systeemiä. Mutta sitten taas sen työpaikan kannalta... Kyllä mä luulen, että varmaan monessa työpaikassa oikeasti ei sitä työtä vähennetä. Tavallaan oot siinä työpaineessa. Mutta paljonhan niitä töitä on kuitenkin vaikka tekisit kokoaikaistakin. Että kuitenkin siinä täytyy priorisoida. Ei pysty kuitenkaan kaikkea tekemään, mikä tulee mieleen tai mitä vaaditaankaan". (äiti Leppänen)

Vanhemmat toivoisivatkin enemmän selkeyttä sopimiseen työnantajan ja ennen kaikkea esimiehen kanssa, mitä työtehtäviä voi ja saa vähentää ja miten työt käytännössä järjestellään.

"Tämä on lakisääteinen juttu ja silti omasta työnkuvastani ei ole mitään otettu pois. Varmaan tänä päivänä kaikkien työnkuvat on niin täynnä että ei ole mitään väljyyttä. Mutta voisiko olla joku lakisääteinen että tehdään sopimukset ja siinä sopimuksen yhteydessä tulisi jotenkin kirjata, että mikä osa siitä työstä jää tekemättä". (äiti Jalava)

Kirjallisen sopimisen ja työn määrittelemisen selkeyttämisen lisäksi vanhemmat toivoisivat enemmän keskustelua työelämän joustoista työpaikoille. Toisaalta haastatteluissa tuli esille myös, että perheet tekevät itselleen ja omaan tilanteeseensa sopivia valintoja. Kaikki eivät halua lyhentää työaikaansa, vaikka olisikin pieniä lapsia. Kuten edellä totesin, perheen lähiverkostolla voi olla myös suuri merkitys, jos esimerkiksi isovanhemmat voivat hakea lapsia päiväkodista, eikä vanhemmilla ole niin kiire päiväkotiin lapsiaan hakemaan.

"No mä oon miettinyt että miksi eivät ihmiset enemmänkin käytä sitä mahdollisuutta? Että meilläkin tuolla töissä on tosi pienten lasten vanhempia. Ne tulee kieli vyön alla sinne. Että tuntuu että ei se voi olla se taloudellinenkaan syy, että ne haluaa tehdä niin pitkää päivää. Että se on musta jännä. Tuntuu, että vähän niin kuin väkisin. Tietysti ihmisissä on erilaisia, että eihän kaikki viihdy siellä kotona. Mutta sitä olen kyllä miettinyt". (äiti Saarni)

"Minun mielestä näistä pitäisi puhua enemmän. Esimieskin voisi sanoa vaikka kokouksessa, että teillä on oikeus...ja oletteko tulleet ajatelleeksi..." (äiti Koivunen)

Taloudellinen yhteiskunnan myöntämä tuki eli joustava hoitoraha nähtiin niin pienenä summana, että vanhemmat eivät usko sen olevan kenellekään motivoivana tekijänä työajan lyhentämiseen. Toisaalta se nähtiin kuitenkin eräänlaisena yhteiskunnallisena kannustimena tai osoituksena siitä, että työajan lyhentämistä lasten takia arvostetaan suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa.

"No jos miettii että jollekin pienituloiselle se 90 euroa on jo iso raha. Mutta taas tosi hyvätuloiselle...en nyt välttämättä siis puhu itsestänikään...niin ei se ole mikään. Mutta tietysti jos munkin palkasta lähtee puolet pois, niin se 90 on yksi murto-osa jonka mä menetän siitä että olen lapsen kanssa tai siis käytännössä yksin kotona ne 4 tuntia päivässä. Mun mielestä se on kauhean nimellinen". (äiti Kuusinen)

Isien käyttämä aika lastenhoitoon ja kotitöihin lisääntyy ainakin silloin, jos äidin työaika pitenee. Isien käyttämä aika lasten hoitoon on 2000-luvulla lisääntynyt, vaikka perhevapaita edelleen käyttää useammin äidit. (Miettinen ja Rotkirch 2012, 85)

"Minun veli. On ollut hyvin paljon virallisesti ja muutenkin. Hän on varsinainen perheen isä niin että hänen vaimonsa on ehtinyt opiskella monta akateemista loppututkintoa siinä ajassa kun veli ensimmäistä vääntää. Häneltä jotenkin luontaisesti luiskahtaa, että hän on paljon lasten kanssa kotona. Että ihan lähipiirissä on tällainen kaveri". (isä Jalava)

Vaikka haastattemieni vanhempien perheissä kummallakin vanhemmalla oli pitkä koulutus ja monella jo vuosien työkokemusta, näyttäisi silti, että valinnat perheissä tehdään usein hyvin perinteisesti. Toki osassa perheitä miehellä on suuremmat tulot ja se on vaikuttanut asiaan, mutta kaikilla ei ole niin. Kun naisten koulutustaso nousee, on mielenkiintoista nähdä seuraavan kymmenen vuoden aikana, alkaako muutos nopeutua suhteessa perhevapaisiin vai säilyykö niiden käyttö edelleen yhtä sukupuolittuneena.

"Ainahan sitä jotenkin ihmettelee, miten näin perinteisesti pääsi käymään. Toisaalta olisi ollut ihan hauska, jos olisi ollut...en voi ehkä sanoa edes, että mahdollisuus, vaan rohkeutta raivata se mahdollisuus ja tehdä sellaisia tietoisia valintoja. Mä en tiedä miten mä olisin sen järjestänyt. Ne ajat, kun on muksujen kanssa ollut isäkuukausia tai tämän

tyyppisiä, niin ne ovat olleet kauhean motivoivia. Se jäi näkemättä se mahdollisuus tältä osin. Tietysti muilla järjestelyillä aina tulevaisuudessa, tai ei aina tulevaisuudessa vaan nyt kun lapset on pieniä voi yrittää maksimoida ajan käyttöä lasten kanssa. Ja ehkä sitten jos töissä hellittää, että saadaan nämä systeemit vaakalento, niin jäisi enemmänkin liikkumavaraa”. (isä Jalava)

Vanhemmilla on kehittämistoiveita myös päivähoidon suuntaan. Toisaalta päivähoidon suunnittelu, ainakin esikoululaisten osalta, näyttäisi olevan kehittymässä yhä enemmän kokopäiväisen lasten hoidon suuntaan. Rakentuuko tästä vähitellen uudenlaista ristiriitaa: perheet haluavat lisää valinnan mahdollisuuksia ja joustavuutta työelämään, jotta voisivat olla enemmän pienten lastensa kanssa arkisin, mutta onko päivähoito laajenemassa opetustoimen alaisuudessa yhä enemmän sellaisen esiopetuksen suuntaan, jossa vanhempien ja lasten yhteiselle ajalle ei arkipäivissä olekaan tilaa?

"Päiväkodeillakin voisi olla enemmän jouston varaa että miten ne ovat auki. Ne voisi joskus olla vaikka illalla pidempään auki. Sekin on välillä vähän tiukkaa että miten just viideksi sinne ehtii. Mutta jos 3-6-vuotiailla olisi se rahallinen kannustus, tai kannustettaisiin siihen että toisella, tai molemmat vanhemmat tekisivät osittaista hoitovapaata, niin kyllä se auttaisi vanhempia jaksamaan paremmin töissä. Koska kyllä se muutos siitä kotiarjesta sellaiseen, että olet 100 % töissä, on iso. Kun sitten pyörität koko sitä arkea, töitä ja lasten päiväkotiin menoa ja tuloa...vaikka siinä onkin kaksi aikuista...niin onhan se iso muutos siinä". (äiti Kuusinen)

Voisiko suuremmissa työpaikoissa työelämän joustojen suunnittelu lisätä myös mahdollisuuksia palkata sijainen tekemään perhevapailla olevien työtä? Tämä kuitenkin edellyttäisi tuntuvasti enemmän keskustelua asiasta työpaikoilla. Tällä hetkellä hoitovapaan hakeminen ja myöntäminen on varsin yksilökeskeistä, vaikka onhan sillä vaikutuksensa myös työyhteisöön, jos joku tekee lyhempää työaika. Eivät kaikki työntekijät välttämättä ole yhtä tunnollisia kuin haastattelemani vanhemmat, jotka vaikuttivat edelleen tekevän täyttä työmäärää lyhemässä ajassa.

Haastattelemissani perheissä ei ollut vakavasti sairaita tai vammaisia lapsia, mutta osittaiseen hoitovapaaseen voi olla tarpeita sellaisissa perheissä, joissa vanhempien jaksaminen on tiukoilla. Lapsen tai perheenjäsenen vakava sairaus tai vamma voi olla sellainen syy. Näissä tilanteissa esimiehen lisäksi myös työterveyshuollolla ja

työsuojeluvaltuutetuilla voisi olla mahdollisuus kertoa vanhemmille oikeudesta työajan lyhentämiseen.

"Siis varmaan meiltä niin helposti löytyisi se viisi ihmistä, jotka tekisivät 80 prosentista. Sillä saataisiin palkattua jo yksi lisää. Tavallaan se, että pitäisi pidentää työuria, mielestäni tämä auttaisi siihenkin. Voisi tehdä pienempää työaika silloin kun lapset on pieniä ja saada korvausta siitä että lapset on kotona. Luulisi että kaikki hyötyisivät tästä, että yhteiskunta saisi paremmin työssä jaksavia aikuisia, jotka eivät ole väsymyksen tai burn outin takia sairaslomalla ja jaksaisivat painaa sinne 68 vuoteen asti. Päiväkodeissa ei olisi niin paljon täysipäiväisiä lapsia ja silloinkin sinne saataisiin lapsiryhmiin lisää lapsia". (äiti Kuusinen)

8 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mitkä tekijät edistävät ja mitkä estävät alle kouluikäisten lasten vanhempien hakeutumista osittaiselle hoitovapaalle.

Vanhempien mielestä osittaisessa hoitovapaassa positiivisinta on lisääntynyt yhteinen aika alle kouluikäisten lasten kanssa. Erityisen tärkeänä nähtiin mahdollisuus lyhentää työaikaa siinä vaiheessa, kun lapset aloittivat päivähoidon. Jaksaminen tuli esille useammassa haastattelussa, sekä vanhempien parempana jaksamisena, että myös lasten ajateltiin jaksavan paremmin, kun he ovat vähemmän aikaa tai lyhempiä hoitopäiviä päivähoidossa. Varsinkin pääkaupunkiseudulla työssä käyvien osalta tulivat esille pitkät työmatkat ja niiden myötä lasten pitkät hoitopäivät. Yksi hoitovapaapäivä viikossa merkitsee myös ylimääräistä vapaata lapsille ja vanhemmille, jolloin ei ole aamukiirettä.

Hoitovapaapäivänä vanhemmat kuvasivat olevansa kotona kiireettömästi, mutta myös perheen asioiden hoitoon jäi paremmin aikaa, esimerkiksi lasten lääkärissä käynteihin. Haastateltavat kokivat enimmäkseen, että heidän työyhteisössään suhtautuminen osittaiseen hoitovapaaseen on myönteistä. Toisaalta useampi haastateltava muistutti myös kyseessä olevan lakisääteinen oikeus. Osittaisen hoitovapaan käyttämiseen vaikuttaisi olevan suurempi tarve perheillä, joilla ei ole juurikaan lähiverkostoa, esimerkiksi isovanhemmat eivät asu lähellä.

Hankalana koettiin erityisesti se, että työnantajan kanssa ei sovittu useimmissa tapauksissa selkeästi, mitä tehtäviä voi vähentää. Tästä seuraa työpäivien tiiviyyttä ja mm. taukojen pitämättä jättämistä työssä. Yksi haastateltava ehdottikin, että koska kyseessä on lakisääteinen oikeus, työnantajalle tulisi lakiin kirjata velvollisuudeksi sopia kirjallisesti, mikä 20 % työstä vähennetään.

Keskiluokkaisuudesta huolimatta haastatellut toivat esille myös taloudelliset kysymykset syynä siihen, että osittaista hoitovapaata ei ollut perheessä käytetty enemmän. Joustavan hoitorahan laajentaminen koskemaan myös 3-7-vuotiaiden lasten vanhempia voisi haastateltujen mielestä lisätä työajan lyhentämistä. Toisaalta edelleenkin 20 % vähennykselle työajassa ei työpaikoilla oteta sijaisia ja siksi tekemättä jäävät työt voivat kuormittaa työpaikalla muita työntekijöitä.

Esikoululaisten vanhemmat kokivat, että 6-vuotiaiden kohdalla osittainen hoitovapaa ei käytännössä ole helposti perusteltavissa, koska esiopetus on kokopäiväistä päiväkodeissa ja siten lasten myös odotetaan olevan hoidossa viitenä päivänä viikossa. Tämä oli mielenkiintoinen näkökulma, kun ottaa huomioon että 1-2-luokkalaiset käyvät puolestaan koulua enintään 5 tuntia päivässä ja heidän kohdallaan osittainen hoitovapaa tarjoaa yhden ratkaisun myös iltapäivähoidon järjestämiseen. Kuitenkaan 6-vuotiaat eivät ole vielä oppivelvollisuuden piirissä.

Koska haastateltavani olivat kaikki toistaiseksi voimassa olevissa työsuhteissa, heillä on oikeus hakea osittaista hoitovapaata. Aineistossani ei tullut siis esille se, että etuus koskee vain osaa työmarkkinoilla olevista alle kouluikäisten lasten vanhemmista. Työajan joustomahdollisuudet rakenteellisesti suosivat heitä, joilla jo on vankempi asema myös työmarkkinoilla.

Toisaalta, kuten johdannon alussa jo totesin, osittainen hoitovapaa on erityisesti keskiluokkaa ja kahden huoltajan perheitä hyödyttävä malli. Tämän hetken Suomessa työttömyysluvut ovat synkkiä ja lomautukset tai irtisanomisen uhka monen arkea. Onko eettisesti arvioiden itsekästä tehdä valintoja perheen ehdoilla, jos on saanut kokoaikaisen ja turvallisen työpaikan? Miltä osittainen hoitovapaa mahtaa näyttää pitkäaikaistyöttömän silmissä? Jos vanhempi työtään keventämällä kokee voivansa paremmin, ehkä hän jaksaa olla paremmin läsnä lapsilleen ja puolisolleen. Toisaalta perheet ovat sosiaalipolitiikan näkökulmasta myös aina työvoiman uusintajia, tämän päivän lapset ovat toivottavasti tulevaisuuden veronmaksajia.

Minna Salmi kirjoitti jo 2004 *Puhelin, mummo vai joustava työaika* kirjan lopussa, että suomalaiset perheet odottavat sosiaalipolitiikan auttavan lasten päivähoidon järjestämisessä, mutta työpaikkojen auttavan työn ja perheen yhteen sovittamisessa. Aineistoni perusteella kymmenessä vuodessa tässä työnantajien ja työntekijöiden välillä ei ilmeisesti ole tapahtunut vielä kovin suuria edistysaskeleita tai uusia ratkaisuja. Samana ajanjaksona työelämässä moni on kokenut kiireen vain lisääntyneen.

Tärkein havaintoni aineistoni perusteella oli se, että työpaikoilla ei selkeästi sovita, mitä 20 prosentin vähennys työajassa käytännössä tarkoittaa. Jos erilaisia osa-aikatyön malleja halutaan todella työpaikoilla kehittää ja sitä kautta edistää myös imagoa perhemyönteisenä työnantajana, erityisesti asiantuntijatehtävissä työskentelevien kohdalla, niin työtehtävien ja työajan määrittelyssä olisi löydettävä varsinkin itsenäiseen työhön soveltuvia malleja.

Tämä luo varmasti paineita myös esimiehille. Heille erilaiset työelämän joustot tai jopa vanhempainvapaan järjestelmät ovat usein varsin vieraita. Monessa suuremmassa työpaikassa on kylläkin henkilöstöhallintoa, josta työntekijä voi saada ohjausta perhevapaiden hakemiseen.

Jos suomalaisessa työelämässä halutaan edetä Knijinin ja Kremerin artikkelissaan (1997) esille nostaman ”hoivan ajan” edistämiseen, alle kouluikäisten lasten vanhempien työelämän joustavuutta on edelleen kehitettävä ja myös isien osa-aikatyön mahdollisuuksia edistettävä. Sosiaalipolitiikan lisäksi tähän tarvitaan myös kulttuurin muutosta ja työpaikoilla suvaitsevaisempaa ja nykyistä kannustavampaa suhtautumista miesten pitämiä perhevapaita kohtaan. Jatkossa olisikin tärkeää tutkia perhevapaita, esimerkiksi juuri osittaista hoitovapaata jo käyttäneiden isien kokemuksia ja erityisesti niitä tekijöitä, jotka ovat tukeneet heidän hakeutumistaan käyttämään oikeuttaan perhevapaaseen. Tarvitsemme lisää tietoa siitä, mitkä tekijät ylläpitävät osittaisella hoitovapaalla olevien kokemusta siitä, että heidän on tehtävä sama määrä työtä, mutta pienemmällä palkalla ja lyhemmissä ajassa. Perheiden toivoma ideaali paremmasta arjen jaksamisesta ei näyttäisi vielä toteutuvan monenkaan isän tai äidin kohdalla osittaisen hoitovapaan avulla. Viime kädessä tästä kaikesta voi olla eniten haittaa lapselle. Familistinen idea perheyhteisön hyvästä kärsii yksilön ja työelämän paineissa. Myös lasten kokemuksia hoivan käsitteen ympärillä kartoittavaa yhteiskuntapolitiikan tutkimusta olisi tärkeää tehdä tulevaisuudessa.

Lasten kokemuksia kotihoidosta ja päivähoidosta voisi olla myös tutkimuksen kautta hyvää vertailla. Osittaisella hoitovapaalla olevien lapsilla esimerkiksi kaverisuhteisiin saattaisi olla sillä vaikutusta, että lapset ovat lyhemmän ajan päivähoidossa. Myös päivähoidon näkökulmaa työelämän joustoihin ja vanhempien toiveisiin lastensa hoitojärjestelyistä olisi tärkeää säännöllisesti tutkia, erityisesti nyt kun päivähoido on siirtynyt opetustoimen alaisuuteen. Miten päivähoidossa koetaan hoivan käsite vai onko suuntaus vahvemmin kohti varhaiskasvatusta yhä pienempien lasten kohdalla? Kokevatko päivähoidon henkilökunta tai lasten vanhemmat päivähoidoa enää ollenkaan yhteiskuntapoliittisena etuutena ja osittain tulonsiirtonakin palvelun muodossa? Vai nähdäänkö päivähoido yleisemminkin yhteiskunnassa osana kasvatusta ja opetusta?

Aineistoni oli määrällisesti suppea, mutta pystyin sen avulla nostamaan esille varsin monipuolisesti osittaiseen hoitovapaaseen liittyviä kysymyksiä. Vanhempien kokemukset olivat yhtäältä samankaltaisia, toisaalta joukossa oli myös yksilöllisiä eroja ja painotuksia.

Vaikka rajasin haastateltavani kahden vanhemman perheisiin, joukko ei ollut missään tapauksessa homogeeninen, vaan joukossa oli keskenään varsin erilaisia perheitä. Ehkä se omalta osaltaan kuvaa nykypäivän suomalaisten lapsiperheiden heterogeenisyyttä. Toisaalta tämä voi olla myös seurausta siitä, että pyrin valitsemaan haastateltavaksi keskenään erilaisia kahden vanhemman perheitä, joissa on alle kouluikäisiä lapsia.

Olisin voinut tuoda tähän tutkielmaan enemmän kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta mukaan ja laajentaa vertailemalla pohjoismaisia malleja. Aika tehdä ja keskittyä tähän työskentelyyn on kuitenkin ollut rajallinen. Omasta arjesta tuttu tutkimusaihe voi olla myös vaikea, koska omat subjektiiviset kokemukset pyrkivät vaikuttamaan välillä liikaakin siihen, mitä lähdekirjallisuudesta poimii tai toisaalta jättää huomioimatta. Samoin aineistoa olisi ehkä analysoinut toinen henkilö toisin, jos aihe olisi ollut hänelle itselle etäisempi.

Olen kuitenkin huomannut, että aineistoni ja sieltä nousevat tulokset myötäilevät monessa kohtaa viime vuosina ilmestyneitä työ- ja perhepolitiikan tutkimuksia (mm. Närvi 2014 ja Repo 2012) ja siinä mielessä kai olen onnistunut jossain määrin liittymään yhteiskuntapolitiikan tutkimuskenttään.

LÄHTEET

Anttonen, Anneli, Valokivi, Heli, Zechner, Minna (toim.): Hoiva. Tutkimus, politiikka ja arki. Tampere: Vastapaino 2009, 7 – 53.

Boje, Thomas P.: Working time and caring strategies: parenthood in different welfare states. Teoksessa: Arnlaug, Leira, ja Ellingsaeter, Anne Lise: Politicising parenthood in Scandinavia: Gender relations in the welfare state. Bristol: The Policy Press. Bristol 2006, s. 195-216.

Castel, Robert (2007): Sosiaalinen turvattomuus. Mitä on olla suojattu. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Ellingsaeter, Anne Lise ja Leira, Arnlaug (2006): Politicising parenthood in Scandinavia: Gender relations in the welfare state. Briston: The Policy Press.

Eskola, Jari ja Suoranta, Juha (2008): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Hakovirta, Mia, Salin, Milla (2006): Valinta vai pakko. Kansainvälistä vertailua äitien preferoiman ja toteutuneet työmarkkina-aseman yhteydestä. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Janus 14(3)2006: s. 255–271.

Hirsjärvi, Sirkka; Hurme, Helena (2000): Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Jallinoja, Riitta (2000): Perheen aika. Helsinki: Otava

Jallinoja, Riitta (2006): Perheen vastaisu. Familistista käännettä jäljittämässä. Helsinki: Gaudeamus

Julkunen, Raija; Nätti, Jouko; Anttila, Timo (2004): Aikanyrjähdys. Keskiluokka työn puristuksessa. Tampere: Vastapaino

Julkunen, Raija (2009): Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista. Tampere: Vastapaino

Kelan tilastollinen vuosikirja (2012): Luku 7, s. 249–270. Kelan lapsiperhe-etuudet.

Knijn, Trudie, Kremer, Monique (1997): Gender and the caring dimension of welfare states. Toward inclusive citizenship. Social Politics 4:3, s. 328–361.

Koistinen, Pertti: Työn, hoivan ja hyvinvoinnin muuttuvat suhteet. Teoksessa Niemelä, Pauli: Hyvinvointipolitiikka. Helsinki: WSOYpro. 2010 s.371–387.

Lainiala, Lassi (2010): Perheen paluu. Perhepolitiikan uudet tuulet. Perhebarometri. Helsinki: Väestöliitto.

Lammi-Taskula, Johanna, Salmi, Minna: Työnjako ja tyytyväisyys lapsiperheissä. Teoksessa: Lammi-Taskula, Johanna, Karvonen, Sakari, Ahlström, Salme (toim.): Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2009.

Miettinen, Anneli, Rotkirch, Anna: Yhteistä aikaa etsimässä. Lapsiperheiden ajankäyttö 2000-luvulla. Perhebarometri 2011. Väestöntutkimuslaitos–Katsauksia E 42/2012. Helsinki: Väestöliitto.

Müller, Kati: Työlämä. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Suomen sillat tulevaisuuteen. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus. 2013, s. 177 - 208

Nikunen, Minna: Työ, perhe ja sukupuolten tasa-arvo: tapaus yliopisto. Teoksessa: Pyöriä, Pasi: Työhyvinvointi ja organisaation menestys. Helsinki: Gaudeamus.2012, s. 174 - 194

Närvi, Johanna (2014): Määräaikainen työ, vakituinen vanhemmuus. Sukupuolistuneet työurat, perheellistyminen ja vanhempien hoivaratkaisut. Väitöskirja. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Repo, Katja: Lasten kotihoidon tuen merkitykset käyttäjien arjessa. Teoksessa: Sipilä, Jorma; Rantalaiho, Minna; Repo, Katja; Rissanen, Tapio: Rakastettu ja vihattu lasten kotihoidon tuki. Tampere: Vastapaino. 2012, s.111 - 150.

Repo, Katja (2009): Lapsiperheiden arki. Näkökulmina raha, työ ja lastenhoito. Väitöskirja. Tampereen yliopisto: Sosiaalitutkimuksen laitos.

Salmi, Minna: Teesejä työn ja perheen yhteensovittamisen tulevaisuudesta. Teoksessa: Salmi, Minna, Lammi-Taskula, Johanna (toim.): Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Helsinki: STAKES. 2004.

Tuomi, Jouni, Sarajarvi, Anneli (2009): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.

INTERNET-LÄHTEET:

http://www.etk.fi/fi/service/julkaisut/440/julkaisut?contentPath=fi/julkaisut/mediakatsauks/mediakatsaus_3_2014 Eläketurvakeskus, Työeläkealaa koskeva julkinen keskustelu 3/2014.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036> Laki lasten päivähoidosta.

19.1.1973/36.

<http://www.kela.fi/joustavahoitoraha>

http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutus/varhaiskasvatus/index.html Varhaiskasvatuslaki.

<http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/varhaiskasvatus/?lang=fi> Päivähoito on osa varhaiskasvatusta.

http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/esiopetus/oikeus_esiopetukseen.

<http://www.pelastakalapset.fi/media/pelastakaa-lapset-verkkolehti/toiveaiheet/tarhapaiva-kuormittaa-tyopaivan/> Marjatta Kalliala: Tarhapäivä kuormittaa työpäivän verran.

http://www.stm.fi/lapset/palvelut_perheille/perhevapaat

<http://www.stm.fi/vireilla/rakenneuudistus>

http://www.tem.fi/files/22983/TEM_24_2009_tyo_ja_yrittajyys.pdf

http://www.stat.fi/til/tyti/2012/14/tyti_2012_14_2013-11-05_fi.pdf Tilastokeskus 2013.

Työvoimatutkimus. Aikasarjatiedot 2003–2012.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Siviilisäädyn muutokset [verkkojulkaisu].

ISSN=1797-6413. 2013. Helsinki: Tilastokeskus.

Saantitapa: http://tilastokeskus.fi/til/ssaaty/2013/ssaaty_2013_2014-04-17_tie_001_fi.html

MUUT LÄHTEET:

”Täällä on loukkaantuneita, syyllistäjiä ja pettyneitä” Keskustelu lasten kotihoiton tuesta käy kovilla kierroksilla. Teija Sutinen. Helsingin Sanomat 25.9.2013.

Vartiainen, Juhana: Hyvä perhepolitiikka yhdistää työn ja perhe-elämän. Kolumni Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen (VATT) kotisivuilla 18.5.2012

http://www.vatt.fi/ajankohtaista/kolumnit/kolumni/news_1808_id/278

Varhaiskasvatus on lapsen, ei vanhempien oikeus. Pääkirjoitus lauantaina 1.2.2014 Helsingin Sanomat.

LIITTEET

LIITE 1.

Haastattelurunko:

Taustatietoja:

Keitä perheeseen kuuluu?

Lasten iät?

Ovatko lapset päivähoidossa?

Vanhempien ammatit/koulutustausta?

Onko perheessä käytetty oikeutta osittaiseen hoitovapaaseen?

Onko perheen molemmat vanhemmat työssä?

1. Milloin lapset aloittivat päivähoidossa?

2. Miten perhevapaita on perheessä käytetty, kumpi on ollut osittaisella hoitovapaalla?

(isien kohdalla kysyin, ovatko he käyttäneet mahdollisuuden isyysvapaisiin)

3. Miten osittaista hoitovapaata on käytetty (lyhempi päivittäinen työaika vai yksi vapaapäivä enemmän/viikko)?

4. Miten työpaikalla on suhtauduttu osittaiseen hoitovapaaseen?

5. Mitä osittaisella hoitovapaalla oleva vanhempi tekee lasten kanssa esim. ylimääräisenä vapaapäivänä?

6. Onko lisääntynyt aika kotona vaikuttanut kotitöiden jakamiseen?

7. Mitä hyvää haastateltava tai koko perhe on kokenut osittaisessa hoitovapaassa?

8. Mitä vaikeuksia tai haasteita haastateltava tai perhe on kokenut osittaisessa hoitovapaassa?

9. Mitä mieltä haastateltava on, lisäisikö osittaisen hoitovapaan käyttöä korkeampi joustavan hoitorahan määrä tai sen laajentaminen koskemaan myös 3-7-vuotiaiden lasten vanhempia?
10. Millainen perheen lähiverkosto on ja onko siitä apua lasten hoidossa (esim. isovanhemmat)?
11. Onko haastateltavalla muuta sanottavaa aiheesta?